

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
XII. 19 88 Josef Jelínek

O B S A H :

- Miroslav Červenka: Ploštění [2]
Jana Přibíková: Retro-amoroso [3]
Varšava 1987 /Rozhovor D. John-Bendita s A. Michnikem/ [4-8]
Eva Kantůrková: Jak se nám zachtělo svobody [9-17]
Lenka Procházková: My máme pravdu, vy máte psy! [18-20]
J. Dobrovský: Kdo co čekal? [21-22]
Milan Uhde: Proces aneb Vyzývání lásky [23-35]
Co je právní stát? ~~Magazín~~ [36-41]
J. Opat: Galandauer nově o vztahu VŘSR a ČSR [42]
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů [43-49]
Ivan Ka-dlečík: Metafory [50-52]
Ludvík Va-oulik: Srpnový listopad [53-55]

LISTOPAD 1988

Tento soubor textů věnují autoři Jiřímu GRUŠOVI
k jeho 50. narozeninám.

Copied from a type-written carbon copy, bound
and made available by
DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNAB-
HÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V.
for research and information purposes.
Copyright continues to be held by each indivi-
dual author and must be strictly observed.
If clarification is required, please consult
the Centre before publication of any item.
DOKUMENTATIONSZENTRUM , SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162 / 7761

O B S A H :

Miroslav Červenka: Ploštění

Jana Přibíková: Retro-amoroso

Varšava 1987 /Rozhovor D.Cohn-Bendita s A.Michnikiem/

Eva Kantůrková: Jak se nám zachtělo svobody

Lenka Procházková: My máme pravdu, vy máte psy!

J.Dobrovský: Kdo co čekal?

Milan Uhde: Proces aneb Vyzývání lásky

Co je právní stát? ~~z Opat~~

J.Opat: Galandauer nově o vztahu VRSR a ČSR

Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů

Ivan Ka-dlečík: Metafory

Ludvík Va-culík: Srpnový listopad

LISTOPAD 1988

Tento soubor textů věnují autoři Jiřímu GRUŠOVI
k jeho 50. narozeninám.

P l o š t ě n í

Ztrácíš třetí	h	
	ř	
	e	
rozměr jsi panák vyrytý	b	
	e	
	m	
do písku mezi stínem a stržemi řeči	h	
	ř	
	e	
bláto planýruje výmol už jen podrásán proděravělý	b	
	e	
	m	
nezapřeš nářah sochy sráz modelovaný mlhami andělskou	h	
	ř	
	e	
troubu kolmo rvoucí zpapírovělý monotónně blekotáš o setkání s	b	
	e	
	m	

Miroslav Čerwenka

8

Jana Přibíková:

RETRO-AMOROSO

Jistá báseň

dotkla se mé zrezlé struny

Trapně

Tlusté tělo

zhublá duše

zub se viklá

nohy třesou

/už mě nikam neunesou/

a teď tohle

Drahý

kdesi jste ve světě

vidím vás

matně

Co na tom

no problem

Život i bez vás

jsem přemarinovala

přepsala

přespala

přestála

přesmála

přeseděla

přeležela

přeplakala

překakala

bohužel nepřečůrala

To život udělal mně

/i bez vás/

takže

bez přechodu

nakrásně

Drahý

Sama si vařím

sama si peru

že já se na to

na vás

i na básně -

Varšava 1987

/Rozhovor Daniela Cohn-Bendita s Adamem Michnikiem/

/4. pokračování/

Když jsem seděl ve vězení, četl jsem v novinách Gomulkova řeč, ve které mě jmenovitě napadl. Pomyslel jsem si hned, že po takovém projevu dostanu nejméně osm let. Dalo by se říci, že to všechno bylo názorné vyučování reálného komunismu. Když jsem později četl Archipelag Gulag, ve kterém Solženicyn vzdává díky vězeňské cele za to, že ho zformovala, dost jsem se s tím identifikoval. Vězení mě vychovalo. Kdybych se tehdy nedostal do vězení, byl bych dneska možná stejný darebák, jako Rakowski nebo Urban. Proto děkuji Bohu, že jsem se tehdy dostal do vězení. Po roce a půl jsem odešel pracovat do fabriky. Dva roky jsem byl dělníkem.

D.: Tak jsi se tedy dostal do vynucené maoistické fáze.

A.: Ne, ne, žádná maoistická fáze.

D.: Říkám vynuceně maoistická. Byl jsi poslán do fabriky, jak se to dělo za kulturní revoluce.

A.: Domnívali se, že mě tím zkušují. To však byl nesmysl. V továrně Rosy Luxemburgové pracovaly převážně ženy - nejkrásnější děvčata z Varšavy. Měl jsem tam velký úspěch. Nikdy jsem se neměl tak dobře jako tam. To za prvé. A pak. Zažil jsem tam prosinec 1970. Patřil jsem k lidem, kteří tam tehdy organizovali protestní akce. A mocenský aparát, který mě chtěl potrestat, mi vlastně udělal velice dobře. Když mě pak v době Solidarnosti napadl tisk jako politického agitátora, který by chtěl manipulovat dělníky, přijali mi bývalí kolegové a kolegyně v továrně Rosy Luxemburgové rezoluci, v níž mne jmenovali členem Solidarnosti v této fabrice, protože odtamtud jsem vyšel. V době Solidarnosti se konala ve fabrice velká manifestace, bylo to v březnu 1981, jako vzpomínka na události z března 1981. Objevila se tam také delegace Vlasteneckého sdružení "Grunwald". Tihle lidé o mně začali mluvit jako o cynickém Židovi, který manipuluje s dělníky. Dělníci povstali a řekli těm lidem - pryč odtud! Michnik s námi dva roky pracoval. Dva roky nás učil, jak se bránit, jak organizovat protestní akce, nebyl jsem propašován v aktovece na spisy, patří k nám a my bychom chtěli, aby nás reprezentoval a mluvil za nás. Vy jste sovětští agenti, ale on jím není. To byl takový okamžik, kdy jsem si řekl, že jsem nežil nadarmo.

D.: Vztahy k dělníkům a dělnicím se vyvíjely od začátku dobře, anebo bylo období, ve které si tě prochlíželi nedůvěřivě?

A.: Nedůvěřiví nebyli nikdy, to spíše já jsem byl nespělý. Ale potom jsem se s tím vyrovnal cestou od erotiky k politice. V té době byli propuštěni z vězení Kuroň a Modzelewski. To už bylo po prosinci 1970, Gomulka byl pryč a nastoupil Gierek. Směl jsem pokračovat jako externí posluchač v Poznani ve studiu. Bylo to období Gierekovy stabilizace. Pokoušeli jsme se tehdy vybudovat opoziční prostředí. Navázali jsme řadu kontaktů s intelektuály. To bylo něco nového.

D.: Kdo to byl my?

A.: Kuroň, já, Janek Lityński, Elumsztajn, Modzelewski. Tehdy vznikly poprvé osobní, lidské vztahy mezi intelektuály a zřejmou politickou opozicí.

D.: Dělnickou opozicí?

A.: Ne, tehdy ještě žádná dělnická opozice neexistovala. Dělníci, s kterými jsem se tehdy přátelil, naslouchali rádi tomu, co jsem jim povídal, vypůjčovali si také knihy, které vycházely v exilu. Ale z toho ještě nevznikaly žádné politické akce. Kromě stávky v prosinci 1970, pro níž jsem vypracoval stávkovou rezoluci. Pracoval jsem tehdy jako svářeč a Walesa mi říká dodnes - ty bys to měl chápat, byl jsi přece dva roky svářečem.

Opozice byla v těch letech záležitostí inteligence.

V té době jsem se stal tajemníkem Antoni Słonimského, velkého polského básníka, který měl obrovskou mravní autoritu. Byl to člověk opozičního, liberálního zaměření, ale současně ho vláda velmi respektovala. Styk s ním měl pro mě ze tří důvodů neocenitelnou hodnotu: za prvé proto, že jsem se od něho dověděl mnohé o tradicích polské inteligence. Za druhé mi pomohl rozřešit přiměřeným způsobem můj problém, problém Poláka židovského původu. A za třetí, byl pro mě tak trochu ochranným štítem. Dokud jsem pracoval jako jeho sekretář, požíval jsem jakési imunity. Neměl jsem největší strach z toho, že by mě prostě zavřeli, ale že by mě mohli zavřít jakýmsi anonymním způsobem. Když už mě chtějí strčit do vězení, ať je to něco stojí. Můj otec mi znovu a znovu vyprávěl, že zná komunistické Rusko, že je to systém, ve kterém každý zatčený zmizí jako by se po něm země slehla. Něco takového jsem si v žádném případě nepřál. Nechtěl jsem jednoduše zmizet, chtěl jsem jim zůstat trčet v krku. Řekl jsem otci, že se

dám zavřít jen tehdy, když z toho bude pořádný skandál. A svoje slovo jsem dodržel. Skutečně ~~xxxxx~~ došlo ke skandálu. V té době byl Gierek ve světě poměrně oblíben. Prezident ~~Exter~~ Carter a předtím Nixon a Ford ho měli rádi. Spolkový kancléř Helmut Schmidt si ho vážil dokonce tak, že by ho byl udělal ministrem ve své vládě. Také Cisar d'Estaing, všichni ho měli rádi. Jen my ne. A my jsme byli v právu. Když si pomyslím na prohlášení Helmuta Schmidta, který řekl, že by měl nejraději Giereka ve své vládě jako ministra hospodářství, mohu Němcům jeť gratulovat k tomu, že už neměl Schmidt možnost svůj záměr uskutečnit.

Naše opoziční činnost v té době spočívala v tom, že jsme se pokoušeli vybudovat okruh lidí, kteří se zajímali o politiku a plánovali různé politické akce. Zorganizovali jsem například první podzemní semináře. Četli jsme knihy, které vycházely v exilu, a to nebyla žádná marxistická četba. V prvních ilegálních seminářích jsem četli Trockého, Paula Sweezyho, Oskara Langeho, Karla Marxe anebo Lukáse; o deset let později jsem četli Miłosze, Herlinga-Grudzińskiego a Hannah Arendtovou. Změnili jsme se z marxistických disidentů na protitotalitní opozici. V té době jsem také navázali první kontakty ke katolickým kruhům. Jěním z těch, kteří se starali o spojení, byl tvůj známý Krzysztof. Tehdy jsme se ještě jednou novým způsobem zabývali katolickou církví. Byla tato církev skutečně vždy tak reakční, jak jsem se domnívali?

Kdo představuje v Po_lsku vlastně reakci - katolická církev anebo státní bezpečnost? Na základě takového tázání vznikla má kniha "Církev a polská levice". Pokusil jsem se tehdy vybudovat most mezi laickou, antiklerikální inteligencí a církví. Mnozí z mých tehdejších kritiků, kteří mi tehdy předhazovali, že se církvi podbízím, jsou dnes katolíci. Nestal jsem se katolíkem, ale vůči církvi v Polsku počítají velké sympatie. Moje přítelkyně Basia mi to ulehčuje, protože mi nedovoluje chodit do kostela. Přesto všechno mám církev velmi rád. Basia říká, že to není žádné umění, protože jinak s ní nemám co dělat. Myslím, že trošku pravdy má ona a trošku zase já.

D.: Diskutovalo se v této laické levici o politických postojích církve vůči totalitarismu a o jejích postojích sociálních například o antikoncepci, o potratech, o těchto klasických morálních pilířích katolické církve? Je to vůbec možné, anebo se to prostě dá do závorek?

A.: Samozřejmě, že je to téma. Ale pokud má církev v těchto věcech jen skromné mocenské prostředky, je to v pořádku.

D.: Co to znamená skromné prostředky?

A.: Pokud katolíkům církev jen říká, že je proti potratům, že se nesmí rozvádět atd. – je to v pořádku. Církev má na to právo. Něco jiného by bylo, kdyby církev mohla zavést právní řád, kterým by mohly být trestány přestupky proti katolickým příkazům.

D.: Ale právě o tom by se měla vést rozsáhlá a otevřená debata. Na svatém Západě vystupuje církev pro trestní postih potratů. Žádá dokonce, aby ženy, které připustí potrat, byly trestány. Jsou to právě oni, kteří zabírají tomu, aby takové zákony byly zrušeny.

A.: Možná to tak je. Domnívám se však, že zdejší katolíci by hlasovali pro právo na rozvod a na přerušování těhotenství.

D.: Může být, v Itálii je tomu také tak.

A.: Když se někdo nechce rozvést, nikdo ho k tomu nemůže donutit. Právo na rozvod neznámá, že někdo je k rozvodu nucen. Je to totalitní filozofie, když si lidé myslí, že všechno, co není zakázáno, je současně povinné. Je to idiotství.

D.: Přál bych vám, abyste byli konečně už tak svobodní, abyste mohli vést s katolickou církví svobodně diskusi v sociální a mravní rovině.

A.: Zde u nás je to mimo diskusi. Církev říká, že katolíci se nesmí rozvádět a že se nesmí podrobit potratu. Katolický lid nechodí s těmito věcmi do kostela. To bylo zřetelně vidět v době Solidarnosti. Tentýž lid, který zavěsil kříže ve stávkových místnostech, se řídil vlastním rozumem a nedal na biskupy, když šlo o to, kdy se má stávkovat. Polský primas vyzval ke skončení stávek, katoličtí dělníci přišli na mši svatou a pak stávkovali dále. Síla křesťanského náboženství v totalitarismu spočívá v tom, že církev praví, že člověk má klečat na kolenu před Bohem, ale ne před světskou mocí. Proto je náboženství ve své podstatě anti-totalitární. Protože právě v totalitarismu je Moc předmětem kultu a ne transcendentální Bůh.

D.: To však platí jen v případě laického totalitarismu. Existují také totalitní státy, které využívají církev. Potom se církev rozdělí. Příkladem pro to je Chile a jiným příkladem celá střední a latinská Amerika. A nacistické Německo. Pius VI. klekal před Hitlerem.

A.: To nebyl Pius VI. ale XII. Tedy, Dany, ty se skutečně

znemožňuješ! To je typická levičácká absurdita. Nejsem žádným advokátem Pia XII. Ale tvrdit, že Pius XII. byl pro Hitlera - to musí být člověk padlý na hlavu. A kdo napsal "s palčivou obavou"?

D.: Nepostavil se proti němu - v žádném případě nepředstavoval antototalitní pevnost jako církev zde.

A.: Pokud jde o zdejší církev, jsi optimista. Církev je zde také rozdělena.

D.: Teď bych ale nechtěl diskutovat o polské církvi.

A.: Dobře, pamatují se ještě zřetelně na naše první setkání s katolickou inteligencí. Bylo to velmi zajímavé. Chovali se k nám jako bychom byli agenti Beriji a Stalina a my jsme se k nim chovali, jako by oni byli zástupci Torquemadovy Svaté inkvizice. Ale časem se ledy prolomily. Začali číst naše texty a my jsme četli jejich texty. A ukázalo se, že je více věcí, které nás spojují než rozdělují. To bylo v těch letech možná to nejdůležitější. V Německu ukončil nacionální socialismus trváčnický spor mezi katolíky a protestanty, stejně tak komunismus v Polsku vymazal velký spor mezi laickou antiklerikální inteligencí a církví. Konflikty existují přirozeně ještě i dnes, ale neexistují již dva nepřátelské světy jako dříve. Tadeusz Mazowiecki publikoval moje texty pod pseudonymem v časopise *Viež*. A Bogdan Cywiński otiskoval Kuroňovy texty v časopise *Znak*. My jsme tehdy naopak začali číst křesťanskou literaturu. Četba Dietricha Boenhoffera byla pro mě tehdy velkým zážitkem. Protože Boenhoffer psal o tom, jak se člověk může stát antitotalitním křesťanem. To bylo velmi důležité. A tehdy zašel Jacek Kuroň poprvé za kardinálem Wyscyńským. Domlouval jsem mu, aby to udělal. Jacek tam šel a řekl při prvním rozhovoru, že byl po léta nepřítelem církve, ale že nyní změnil své mínění. A tak začala velká změna mezi polskou inteligencí. Ani já ani Kuroň jsme se nestali katolíky, ale oba si vážíme církev, především pro její protitotalitní postoj. A když není církev v tomto postoji dost důsledná, velmi nás to bolí. Vzpomínám si na jednu akci - šlo tehdy o nějaký protestní dopis, který poukazoval na postavení Poláků v Šovětském svazu. Bylo to v roce 1974. Sbíral jsem tehdy podpisy pro tento dopis. A poprvé jsem mezi podpisy obvyklých opozičníků, jakým byl třeba Słonimski, našel podpis katolického kněze Zieji. To byl určitý psychologický průlom. Předtím to nebylo myslitelné, aby Słonimski podepsal společně s katolickým knězem nějaké protestní prohlášení.

Eva Kantůrková

Jak se nám zachtělo svobody

Vzbudily mě divné zvuky, můj muž stál v pyžamu obklopen šesti muži v civilu vecpanými do naší haly, bylo čtvrt na šest; poznala jsem mezi nimi toho, který si říká Tichý. Mohla bych psát jeho životopis. Jako poručík dostal ze země básníka Jana Vladislava, mě před sedmi lety spoluzatýkal už jako nadporučík; proslavil se u mě tím, že se neostýchal prohlížet skříň se spodním prádlem; naposledy velel tomu, když nás vodili do antonů jako uličníky ze třetího fora Charty, a nedávno mi někdo říkal, že už je podplukovníkem. Oslovila jsem ho tak, neohradil se, budu ho tedy nazývat ppluk. T. Celá léta jsem se držela zásady o státní bezpečnosti nepsat, kdyby mi provedla nevímecko; při prohlídce ženská osoba utrousila, že kdyby nebylo jich, neměli bychom o čem psát; ať tedy zakusí, jak chutná "glasnost".

Muže odvedli dva, jedním byl podplukovník Smolík z odboru vyšetřování StB; znamenalo to, že může být obviněn; byl čtvrtek 27.října. Já zůstala v bytě s povolením k domovní prohlídce v ruce a s nejasným vlastním postavením. Důvodem prohlídky a zadržení mého muže byl Manifest "Demokracii pro všechny", který vydalo právě vzniklé Hnutí za občanskou svobodu. Manifest podepsalo 122 lidí. Prohlídku povolila prokurátorka Fuchsová, o zabavení věcí rozhodoval vyšetřovatel kapitán dr. Tomko, byt prohledával pplk.T. a jakýsi Mladý Příslušník, jehož jméno jsem na protokolu nerozluštila. Později se dostavila rázná žena, kterou jsem prvně uviděla na Engelsově nábřeží; Ivan Havel slavil padesátiny, před domem seděl v autě muž, který si říká kapitán Čermák, jehož životopis bych taky mohla popsat, a tato rázná dáma při perlustraci příchozích na úpatí schodiště rozhodovala, kdo smí nahoru a kdo půjde za roh do antonu. Žena důstojníkem StB a v operativě k tomu, to nás fascinovalo, Karlu Srpovi dala až se sveřepou hrdostí své číslo i jméno. Se stejným opojením svou funkcí se mi prohlásí večer, až mě zadrží, ale protože jsem jméno zapomněla, budu o ní psát jako o ppor. ...ové. Jako nezúčastněného svědka s sebou přivedli dr. L. Procházku z ONV Praha 5.

Prohlídku začali mými deštníky, rozebrali domácí telefon, chtěli bourat i kus zdi. Prohlídka zněla na mého muže, věci máme ale v bytě oba, dlouho trvalo, než jsem si tuto výhradu prosadila do úvodu protokolu; u mnoha věcí jsem se musela přít, že patří mně, ale uhájila jsem

jen něco. Manifest ani nic s ním souvisejícího v bytě nenašli, zato mi zabavili rukopis románu Pán věže z roku 1980, chtěli vzít i rukopis o Husovi, vzali mi soubor esejů o Sabinovi, Durychovi, B. Fučíkovi, V. Černém atd., vzali můj referát na mezinárodní sympozium Československo '88 "Češství v Pamětech Václava Černého"; vzali Slovník čs. spisovatelů, Paměti V. Černého, které mi pan profesor osobně věnoval, a taky dvě různá samizdatová vydání sborníku vědeckých prací o Josefu Pekařovi, který jsem uspořádala. Zabavili i fotografii stuh ke kyticím, které jsme jako mluvčí v 85. roce položili na památná místa padlých amerických a sovětských vojáků i pražských barikádníků; do protokolu napsali, že na stuhách je text "Charta 77", ale už nedopsali, že se tam dá číst "sovětským vojákům". A vzali mi jiné unikátní památky; dopis spisovatele Jana Beneše, který se se mnou na dálku shodl v názoru na nemožnost mužů; slova jimiž je text upoutal, zněla "Vaculíkovy jarní větry", čímž Beneš vůbec nemínil nic z Vaculíkovy veřejné činnosti, ale přece jim to nebudu vysvětlovat. Je mi líto, Jeně, jste opět v Ruzyni. A taky vzali dlouhý dopis Františka Janoucha, jako profesor jaderné fyziky byl předloni v Sovětském svazu na vědeckém sympoziu a popisoval, co tam viděl a o čem mluvil s akademikem Sacharovem. Zabavení zdůvodnili tím, že dopis nese znaky množeného textu a nechtěli rozumět tomu, že Františkův počítač jinak psát nedovede. A zabavili mi i dopis československých intelektuálů představitelům sovětské kultury, přestože jsem upozornila, že nám na něj odepsal Andrej Sacharov.

Vyšetřovatel dr. Tomko, národností Slovák, se jinak choval korektně, u něčeho i uznal, že by zabavení volalo do nebes, i kouřit chodil na terasu. Taky se všichni zuli. I pplk. T., asi že všichni stárneme a jsme moudřejší, několikrát uznal můj důvod, proč knihu nevízt, do prádla a do příkrývek nelezl, požádal o to mě. Zato Mladý Příslušník měl hlavu plnou nápadů. Jestli v tom vytrvá a jestli potrvá tento režim, začal se mi před očima odvíjet další životopis. Může mu být mezi 25-30 lety, hlavu má malou, kulatou, krátce ostříhanou, kulaté tmavé oči se umějí rozsvítit koniáškovským leskem. Je to prototyp nesolidnosti a podraznictví v pražské operativě StB a to, co o něm napíšu, jsem ochotna zopakovat do každého vyšetřovacího protokolu. Ze zásuvky už Tichým prohlédnuté znovu vyndal listiny k videorekordéru; věnovali mi ho prostřednictvím Tuzexu švédští spisovatelé; když jsem byla v jednaosmdesátém roce zavřená za knihu, přijali mě za čestného člena svého Penklubu a občas si na to vzpomenu. Dr. Tomko mi zabavil všechny videokazety, i prázdné, s Čajkovského baletem v

Pařížské opeře nebo s detektivkou Agaty Christie; a Mladý Příslušník vyhledal a dal zabavit i doklady o tom, že přístroj je řádně zaplacený a proclený. A se stejnou chutí přinesl na třídící stůl doklady, že mi má italská přítelkyně složila v bance 160 USD na osmidenní pobyt ve Florencii; neuvědomila si, duše svobodomyšlná, že nemám pas, a teď nemám ani potvrzení o jejím daru, kdežto naše banka může s uloženými devizami volně disponovat.

Prohlídka získala na razanci, když se na pracoviště dostavila ppor...ová. Nezula se. A hrnula se zapisovat zabavené věci. Taky od té chvíle protokol ztratil povinnou přehlednost. Je jí mezi třicítkou a čtyřicítkou, je hodně široká v bocích, postavu má tuhou, je karyatický typ. Sukni ze zeleného sukna měla na bocích zdobenu velkými knoflíky, přes sweater sako z černé kůže, polobotky šedé, punčochy světlé. Kroky dělá dlouhé, rázné, pohybuje se negraciálně, ale mrštně, řeč má úsečnou, navyklá policajtská úsloví vyslovuje s chutí. Je ráda ironická, ale aby to zabořelo a vyvolalo strach. Je z povah, které by neusnuly bez posledního slova. Odpovědi i na otázky do protokolu ví předem. Vdaná prý není a děti nemá. Vnímám lidi i kůži a ta mi napovídá, že ta ovládací žena má silný mateřský komplex, který zvráceně projevuje i vůči "nepřátelům": je pevně rozhodnuta ochránit je před sebou samými. StB si vůbec osvojuje způsoby lékařů, kteří vás vedou na operaci, o níž předem vědí, že ji nemusíte přežít, a chovají se k vám s naléhavou šetrností. Tato žena, uvědomila jsem si, by mě s naléhavou šetrností dovedla i pod šibenici a měla při tom dobré svědomí profesionálně vykonaného aktu spravedlnosti. Takto, myslím si, kazí důstojníky StB západní filmy o tvrdých sice, ale čestných policistech.

Když ppor...ová ode dvěřní spatřila v mé knihovně celé ročníky samizdatových časopisů, řekla: "Tak tohle půjde šmahem." A šlo to šmahem. Tuhla mi kůže na tvářích. Jen já v té chvíli a v té místnosti věděla, co je v těch očtených svazcích psaných na stroji ukryto práce, duchovního vypětí, chytrosti, znalostí, myšlenek, kolik je v nich skryto tvůrčího, ale i opisovačského úsilí. Sebrali Střední Evropu, Paraf, Prostor, Infoch, Lidové noviny, Kritický sborník, Obsah, Revolver revue, dokonce i Spektrum ze sedmdesátých let, Ze zásuvky i z bloku, Nový brak, Hosta, Jazz-Top, Informace o církvi. Protokol o prohlídce má 87 položek, z nichž pod každou je i několik knih. I dr. Tomko musel vědět, že prohlídkou nevykonali právní akt, ale pomstu. "Nemáš házet - a po jedné! - dvacátého prvního srpna kytky k Václavovi," řekla mi potom v útěšném humoru Anička Marvanová. I pplk. Smo-

lík řekl mému muži při výsledku, že soudruzi byli zbytečně horliví. Ta žena vnesla do atmosféry prohlídky nepokrytou agresivitu. Věcné argumenty, na něž dr. Tomko předtím i slyšel, ztrácely váhu. Mezi mnoha knihami vytáhla i moje dopisy z Ruzyně, byly tenkrát jedinou mužovou radostí, dal si je pěkně svázat. Jako důkaz nesvědčí o ničem, byly ostatně cenzurovány, ona jen s bystrostí zlého člověka postihla, čím nejvíc ublížit. Dr. Tomko mi je vrátil, až když jsem řekla, že zabavit je je nelidské. "To se mýlíte," řekla ppor...ová, "my nic nezabavujeme, jenom zajišťujeme." A přestože mi svazeček nevzali, zapsala jej do protokolu s poznámkou "ponechány v místě"; a aby její slovo bylo konečné, pronesla: "To stejně bude její poslední extempore."

Dramatické situace mají i své komické stránky, každý dramatický spisovatel ví, že jen napětím, bez humoru hra ztrácí účinnost. Ovšemže humoristou jsem byla já. Atmosféra trochu povolila, když oba začátečníci svých kariér opustili byt; měli jsme jet na prohlídku chalupy, požádala jsem, jestli mi vezmou do vozu vyprané ložní prádlo. Museli ještě zavézt kořist do Ruzyně, a tak do kufru automobilu naložili s dvěma obrovitými papírovými pytli zabavených věcí - do každého by se vešel metrák brambor - i tašku s povlaky; mě vysadili před věznicí, má taška v předstihu projela branou tam a sem. Ppor...ová do Písku nejela, jen dr. Tomko, pplk. Tichý a Mladýx Příslušník. Z půdy si vynesl jen pavučiny ve vlasech a nikdy nezapomenu na vyděšeného nezúčastněného svědka, kterého pplk. T. přivezl z MěNV. Ten člověk se neodvážil odlepit se od dveří, ani si sednout, když jsem mu to nabídla. Do Prahy jsem vzala sklenici naložených švestek, u obecní studny jsme dlouho čekali, než pplk. T. vrátí svědka domů, věrně ke mně přiběhla černá kočka se zelenýma očima, která si celé léto chodila pro pohlázení, taky sousedův bílý špic vystrčil veselý čumák; jinak vesnice vypadala jak vystěňovaná, sousedi se radši dívají za záclonami, jeden ale přece vyšel a založil nejhezčí motiv mojí anabáze: dal mi jablka ve velikém košíku. V těch dnech jsem dočetla výtečnou knihu Anny Bauerové o zlatém věku ^{země} Bójů. Ve statku, na který jsme se dívali, bydlíval soused Novák, který v minulém století rozoral keltskou mohylu s pohřebním pokladem a protože jej neukradl, dostal se do odborné literatury. Na druhé straně návsi je statek, v němž sloužil Jan Cimbura a já opatrně zkusila, zda je dr. Tomko neosoba, mluvící jen ve služebním žargonu a bojící se své lidské pddoby; o knize o Bójích věděl a líbilo se mi, že on, Slovák a vyšetřovatel StB, dovedl docela obyčejně říct, že o Cimbuřovi a Baarovi neví nic. V motorestu Na Haldě jsme večereli smažený řízek, je to vedle Bytízu, kde

robotoval Karel Pecka v uranovém dole a kam si situuji jeho Horečku.

Ppor...ová seděla za stolem nějakého důstojníka obvodního velitelství na Smíchově, v místnosti byl mladík v uniformě Sboru nápravné výchovy a jeden civil s knírem; budu mu říkat Mlčenlivý, "Jste na půdě SNB," řekla ppor. stroze, "vyndejte věci na stůl." Pro nezasvěcené vysvětlím, že toto opatření údajně slouží jako kontrola, že nemáte u sebe zbraň, jíž byste příslušníky ohrozil; ale používají je, aby se dostali ke všemu, co je zajímavá a mohli vám to zabavit. Mému muži takhle jednou zabavili moje PF. "Mám vysypat i jablka?" Dovolila jablka nechat v koši. Být Zoščenkem, od této chvíle bych líčila všechny další příhody prostřednictvím těch jablek. Ppor. mi dala uvařit kávu, vyslechla mě do protokolu a oznámila rázně, že protože nevypovídám, budu zadržena; jsou to jejich levné triky, byla bych zadržena, i kdybych vypovídala. Mé věci roztřídila do obálek, kompot jsem přidala k jablkům a uchránila nezapsaný hřebec, ona prázdnou tašku zapečetila.

Do Ruzyně auto dirigoval mladík v uniformě SNV. Měl bezelstnou tvář. Jestli vozí vězně k soudu a k výslechům, dělá to dokonale. V přijímací místnosti jsme museli chvíli počkat, přede mnou přivezli někoho v teplácích, vrátnicí prošel muž s generálskými distinkcemi a mladík s bezelstnou tváří oddaně řekl: "Soudruh náčelník taky vypadá unaveně." Byla to má první informace o rozsáhlosti zásahu StB proti disidentům. Rezervovali pro nás v Ruzyni celé patro, do Bartolomějské bychom se nevešli, a ráno, pochopila jsem z náznaků, když mé přátele svázeli, vznikla na vrátnici až tlačenice. Ppor. mě vyvezla do čtvrtého patra, dala mě na samotku; odporuje to řádu věznice, o umístění zadrženého však rozhoduje bezpečnost. Košík s jablky mi dovolili vzít s sebou, kompot nechali v kanceláři, sklo na celu nesmí, abych se nepodřezala; nepřevlékli mě do tepláků, přikrývky donesli jakž takž nesradlavé, na cele nebylo mýdlo, byla očividně nepoužívaná, nebyl tam toaletní papír, neměla jsem kartáček na zuby. Pálily mě oči, chtěla jsem, aby mě ze smíchovského velitelství zavezli domů pro lék, autem to byly tři minuty; vymluvila se, že mají schůzi. Vzdorovitě jsem si nelehla, usínala jsem v kabátě na tvrdé stoličce a až žena z noční služby mi rozumně řekla, že je to nesmysl. Na cele byly dvě palandy po třech postelích, lehla jsem si na tu pod otevřeným oknem. Byla doba mezi vězeňským psem a vlkem, vězni na sebe volali, posílali si koně, dole pod okny se zuřivě rozštěkali vlčáci, "Mirečkůů, dobrou noc, pusinkůůů," volal jemný dívčí hlas plný příslibů. Obklíčila mě známá atmosféra smradu, merných snah a snů a nevyličitelného

smutku. Vedle prostého nápisu byl nade dveřmi nakreslen tužkou kříž, měl správně provedenou geometrickou perspektivu.

Ráno mi ppor. ukázala ve výtahu pouta, "mám příkaz je použít, ale je mi to trapné." - "Nemáte u sebe radši trochu pleťového krému?" - "Vidíte," řekla žensky chápavě, "to mě nenapadlo." Auto řídil šofér, který evidentně šoférem nebyl, ppor. seděla vpředu, vzadu se mnou Ml-čenlivý. Ppor. dirigovala i šoféra-nešoféra, až jsme zabloudili. Na smíchovském velitelství nejdřív opatřila krém pro mě, pak klíč od náčelnické místnosti pro sebe, sepsala se mnou jedinou větu, že nebudu vyprávět, řekla "namažte se ještě jednou do zásoby" a jeli jsme zpátky do Ruzyně. Před její legitimací se otevíraly všechny ruzyňské brány, dveře i katry, a zase jsem seděla sama na čtyřistačtyřicítce. Byl pátek 28. října. Odpoledne se měla na Václavském náměstí konat zakázaná manifestace. Ruzynští vězni z oken probírali právě ohlášenou dost omezenou amnestii. Bývala by se vztahovala i na některé mladé lidi z nezávislého mírového hnutí, minulý týden obviněné: včas jim obvinění překvalifikovali na paragraf s vyšší sazbou.

Hodiny vězeňské samoty jsou delší, než jakékoli jiné hodiny. Rozebíráte a dáváte do souvislosti různé drobné příznaky, které jim uniknou a z nichž se snažíte usuzovat na skutečné postavení; že vás nechají v nejistotě, je jedna z jejich psychologických lstí. Už jednou jsem zažila tyto první dva dny, během nichž mezi masou zadržených vybírají ty, které obviní, je to asi nejhorší doba pobytu ve vězení. Z okna jsem viděla ruzyňské nádraží, můj muž mi tam chodil mávat a přivazoval kytice k zábradlí, tenkrát byla má cela v chodbě hlouběji o sedm čísel. Taky mě mrzela ztráta věcí, mohla jsem si vyčítat, že jsem je neměla u někoho schované, ale je to neřešitelný rozpor: když je máte doma, můžete o ně přijít, když je máte u někoho, užíváte se bezmocnou nesvobodou. Je to rozpor lidí, kteří se brání dát se vehnat do schizoidní psychiky. Jestli je to útěcha, že se na zabavených věcech aspoň pozná, co jsou oni zač, nevím. Večer se zas rozštěkali psi, provokovalo to asociace na ty, kteří možná přišli odpoledne na Václavské náměstí. Za oknem hlasy dvou mladých kluků, zavřených za nějakou blbost, vykřikovaly "jdeme na aminu domů". Strážný mi přišel nabídnout mé švestky, bylo to milé, ale nevzala jsem si je, ve sklenici jich byla napěchována dobrá dvě kila, sama bych je nedokázala sníst.

V sobotu ráno rozvážela služba na neobsazené postele přikrývky; myslela jsem, že je to pro ty, které zadrželi na manifestaci; to jsem ale uvažovala příliš logicky, my téměř nikdy neuhodneme předem absurdity v jejich počínání. Nejdůležitější informace se ve vězení dozvídá-

te, až když už nemají svou vlastní cenu, tento zásah byl ale tak nezvládnutelný, že už v sobotu dopoledne jsme měli obraz téměř úplný. Manifestace 28. října byla tak rozsáhlá a útok pohotovostních pluku bezpečnosti proti ní tak krutý, a tedy ohlas ve světě i doma tak rozhořčený, že ty, které se možná chystali za Manifest obvinít, okvalifikovali na pouhé podezřelé, ještě k ránu z pátku na sobotu je přemístili z oddělení ruzyňské věznice na vypůjčené čtvrté poschodí, na celách už byli společně, byli teď zadrženi jen na osmačtyřicítku jako my všichni ostatní.

Má samotka skončila, nejdřív přivedli Jarmilku Bělíkovou, pak Lenku Marečkovou a Janu Chržovou, prožily o půl dne dřív než já policejní lest, jak udržet občany ve vězení déle, než dovoluje zákon. Bezpečnost má právo zadržet podezřelého na dva dny, pak už musí rozhodnout prokurátor; a tak nás všechny po 48 hodinách formálně propustili, strážní nám vydali naše věci, my jsme jim vrátili vězeňská prostěradla a přikrývky, a bezpečnost někoho už rovnou na dvoře věznice, někoho až za branou posadila zpátky do auta, dovezla na výslech a vrátila na dva dny zpátky do Ruzyně. Takže ony přikrývky roznášeli ráno pro nás, kteří jsme byli ještě na celách! Ve vrátnici vznikla během dopoledne, kdy nás propouštěli, aby nás mohli znovu zadržet, taková tlačenice, že zadrženi spolu mohli volně mluvit, strážní křičeli na muže z bezpečnosti, aby nepřekáželi v provozu a auta se zadržnými prý před věznicí řídila veřejná bezpečnost. Mně se dostala i první zpráva o mém muži, vytáhli jej ráno v půl čtvrté z vězeňského oddělení a Olga Šulcová viděla, jak jej vedou na čtvrté poschodí. Podle počtu zaklapávaných okýnek jsme při obědě spočetly, že je nás přes osmdesát; příliš jsme se nezmýlily.

Mých prvních 48 hodin uplynulo až večer, ppor. mi při zatýkání nezapočítala celý den strávený prohlídkami. Čekala na mě na dejvickém velitelství, vezl mě Mlčenlivý se šoférem, co nebyl šofér; na schodech jsme potkali Ludvíka Vaculíka. Krácel důstojně dolů ze schodů, sám, bez policejního doprovodu. "Ahoj, Ludvíku," řekla jsem, "ty seš tu taky?" - "Jen asi půl hodiny," řekl. Samozřejmě to na nás mohli nahrát, a přece jsem pocítila za jeho mohutnou postavou volně odcházející k východu cosi jako svou vlastní nedostatečnost. Jak jen to ten Vaculík dělá, myslela jsem si. Rozlije jim mlíko, slíže smetanu, syrovátku jim nechá, a nikdy se mu za to nestane nic až tak zlého. Naprosto nerozlišují hodnotu lidí podle toho, jestli byli nebo nebyli zavření, tak může uvažovat jen ponížený anebo vzbouřený otrok. Jen bych ráda pronikla do toho, jak se dovede sám ochránit. V Sekyře ci-

tuje svého tatínka, že dobrá výmluva je lepší, než psí hovno; jen dobré výmluvy ale takovou sílu nemají. Nedávno jsem porovnávala Hrabalovy texty s Českým snářem a napadlo mě, že Vaculík je Odysseus. I jedna západoněmecká kritička ve Snáři jako jeho hlavní rys postřehla, že Vaculík neustále uniká jakýmkoliv znesvobodňujícím léčkám. Chytrý Odysseus nejen před Trójou nepadne, on pak dopluje až domů a na své plavbě "strásá všechno, co mu vadí", jak o sobě napsal Vaculík v jednom fejetonu už před mnoha lety. Kdežto Achilles před Trójou padne, protože má zranitelnou patu. A když už jsem v tom srovnávání, Achillovu patu má Václav Havel, je to jeho slušnost dítěte z měšťanské rodiny a transcendentní odpovědnost.

Ppor. zas seděla za velitelským stolem, byl tam i Mladý Příslušník, mě přivedl Mlčenlivý. Po jediné větě do protokolu, že nebudu vypovídat, mě zas zadržela, formality proběhly skoro přátelsky; už jsme vstávali, že se odeberu do hotelu Ruzyň, a Mladý Příslušník zaujal vyšetřovací pózu. Optal se dlouhou, málo srozumitelnou, v obsahu nezvládnutou větou a mou odpověď pak mohl pocítit jako své zesměšnění. Je to jistě moje nedostatečnost, že nesnáším mladíky dost hloupé na to, aby se vytahovali nad bezbrannými mocí, kterou si nijak nevysloužili. Uchýlil se k pohružce prokurátorem, já pohrozila stížností pro vyhrožování, ppor. hasila napětí, a já se dopustila nádherného faux pas. Řekl mi, abych vzala svoje věci, já řekla, že už nejsem občan, ale zadržena a věci si neponesu, a oslovila jsem ppor.: "Může mi je nést váš pobočník." Vyprskla a já pochopila, že nadřízeným tu není ona, ačkoliv tak vypadá, ale on, který se neumí zeptat jasnou větou, a proto ona vyslýchá; a jak je náhoda zlomyslná, v chodbě seděl zadržovaný Achilles Havel, vypadal smutně, "Václave!" chtěla jsem se na něj aspoň usmát, "pokračujte, pokračujte," vklínil se MP mezi Havla a mne a u vratnice mě nechal čekat s Mlčenlivým. Vrátil se s pouty. "Když podle předpisu," pravil, "tak podle předpisu." "Královna," řekla jsem já, "může chodit i v náramcích." "Jen abyste neupadla," řekl. Mlčenlivý nesl moje věci, aniž jej ubylo, ppor. mlčela taky.

Mladý Příslušník řídil vůz; dostal se do euforie výrostka, který ví, že provedl něco, co se nemá, ale právě proto, že je jen výrostek, na tom trvá; bavili se hlásitě, jestli ještě v noci pojedou někam k Brnu, ppor. mu mateřsky pomáhala euforii strávit; v křečovitém smíchu i hlase měl odstín hysterie a nedokázal se několikrát od volantu neohlédnout dozadu na moje spoutané ruce. Ve čtvrtém poschodí mě postavil ke zdi a odešel do kanceláře; nikdo z těch, kdo přihlíželi viditelně ztuhle, mi neřekl, že mám stát ke zdi čelem. Strážná, která mě

měla prohlídnout, se hlasitě omluvila, že si hned pout nevšimla. Přišel pouta odepnout a neuměl to. "Opatrně," řekla strážná nahlas, "odřete ji!" Hmoždil se se zámkem a cloumal mi rukama, a v této jeho očividně nevýhodě jsem řekla: "Podle toho, co jste mi provedl, jste hodně Malá Povaha." A protože taky někdy zatoužím mít poslední slovo, zopakovala jsem: "Malá Povaha." A on před všemi těmi svědky odsekl: "A to je mi jedno."

Pak byla neděle, povídaly jsme si, snědly jsme kompot a založily ženské hnutí na obranu mužské mužnosti; manifest zaměřený hlavně proti sufražetkám vyhlásíme v příhodné chvíli. Radim Palouš dostal srdeční záchvat, ale odmítl chtít domů, nemůže odejít odněkud, kde jsou všichni, jichž si cení; Zdeněk Urbánek čekal na svou operaci a jednu chvíli nemohli najít Karla Pecku. Václavu Bendovi dvakrát přivedli do dveří omylem dívku. K večeru nás začali po půl hodinách podle seznamu propouštět domů, Āarmilku vytáhli z postele ve tři ráno, kdy se z Ruzyně dá odejít jen pěšky, potkala se ale na chodbě s mým mužem; dopoledne služba sklidila z cel přikrývky a prostěradla, zůstala jsem sama s holými palandami. Odpoledne mě s Václavem Havlem, kterého nechali celé čtyři dny na samotce, a Jiřím Gruntorádem odvezli dosedět zbylé hodiny na Bartolomějskou. "Á," uvítal mě strážný, když jsme vešli do chodby, "jablíčka jdou." Bylo jich v košíku už jen pět. Pustili mě v osum, šla jsem kolem Betlémské kaple. Jene Husi, sdělila jsem, říkáme si hositi. Podle HOS, Hnutí za občanskou svobodu. Před Májem mi zastavil taxík, řekla jsem odkud jdu, taxikář byl člen strany a přestože věděl, s kým mluví, rozčiloval se, že takhle se to nedá dělat. "Já tam byl, madam, dělají republice špatnou pověst v zahraničí. Dneska jsme o tom jednali na stranické schůzi." Myslel tím drastický zásah bezpečnosti proti demonstrantům. Tak jsem se dostala k první autentické zprávě o tom, co se 28. října udělo na Václavském a Staroměstském náměstí.

/Listopad 1988/

346

Lenka Procházková

MY MÁME PRAVDU, VY MÁTE PSY!

Poslední minuty před třetí hodinou. Horní část Václavského náměstí je zaplněna lidmi, kteří chtějí v pokojné manifestaci oslavit státní svátek. Někteří z nich tu jistě byli i včera, na-verbováni ze závodů, škol a kanceláří. Dnes přišli sami za sebe, na vlastní riziko. Stojí na chodnících, na rampě pod Muzeem, ti nejodvážnější se už shlukli před sochou Sv. Václava. Uniformovaní příslušníci policie zatím zasahují jen slovně, snaží se izolovat namačkaný chumel pod sochou od těch na chodnících, ale jejich snaha je marná, zástupy houstnou a pomalu se slévají. Tento několikatisícový dav nemá mikrofony ani ověncenou tribunu, ale ví, že jeho společný hlas bude slyšet, že později echem potěší i ty, kteří byli v předvečer státního svátku rozvezeni do státních věznic.

Hledím do okolních tváří. V některých vidím radost, že se konečně něco děje, jiné jsou vážné. V očích skupinky, která mě míjí, rozeznávám pod odhodlaností i ostražitost, tihle mladíci se oblékli jak na horskou túru, mají nepromokavé bundy s kapucemi, neklouzavé pohorky a když jeden z nich sáhne do batůžku pro fotoaparát, zahlédnu zabalenou svačinku, kartáček na zuby a mokrý šátek, ten asi proti slznému plynu.

Dobíhá poslední minuta. A pak už na levičku vyskočí mladý muž a nad vstřícně zmlklým davem zakřičí několik vět, v kterých připomene odkaz zakladatelů státu. Po slovech: "Nebát se, nekrást a nelhat!" se prostranství rozezní hymnou. Tím pokojná předehra končí.

Do potlesku a volání: "Svoboda! Masaryk!" už zasahují policejní sbory se svými rekvizitami. Štěkávkový hlas z megafonu je doprovázen bafáním psů, kteří po dvouměsíční pauze znovu přibíhají na scénu, od Muzea postupuje spartakiádní kordon v bílých helmičkách. Tihle cvičenci drží v předpažených rukou obušky. Dav má jen svrbící dlaně, tedy tleská. "Co jim plácáte?" diví se stařenka v béžovém baloňáku. "Za mých dob se na policajty hvízdalo!" I na to za chvíli dojde, když jsou z krajních řad manifestantů odvlékány první oběti. "My máme pravdu, vy máte psy!" řve dav zatlačovaný na pravou stranu náměstí. Od křižovatky přijíždí červené hasičské auto. Prvním proudem vody se snaží smést z lešení nárožní budovy

mladíka, který tuto slavnost fotografuje. Mladý muž však přeběhne po kluzkých vachrlatých prknech a bezpečně seskočí do náruče davu v Opletalově ulici. A fiesta pokračuje. "Prší, prší, jen se leje, a my domů nepůjdeme!" zpívají lidé a chytají se za ruce, aby nikdo nezůstal na dlažbě. V úzkém kaňonu Opletalovy ulice není dost prostoru na proslovy, ale dům s proslulou vinětou ČTK si o pár slov koleduje už hodně dlouho. "Pište pravdu! Svobodu tisku! Po-volte Lidové noviny!" diktuje mokrý dav vyhlížejším redaktorům, ti rychle zavírají okna, ale než dojdou ke stolům, a než najdou tužky a ořezávátka, už zapomenou, proč je hledali.

Dole zatím proud vody sílí, žene nás do ulice Politických vězňů, za vozem čvachtají v kalužích policisté proti výkřikům: "Nechte nás být! Najděte si jinou zemi!" Taky se volá jméno Patočky a Wonky. Ale ti z nás, co vběhli do pastí domů a průchodů, už to slyší jen zdálky, jsou příslušníky StB pochyťáni, zbití a od-vlečení. Na levém chodníku nám padne do očí a pak i do rukou sku-pinka popelnic, jenže jsou prázdné a na stavbu barikády je jich stejně málo. A tak se suneme k Jindřišské, kde se k nám přidávají suché posily. "Provokatéři!" ozve se z chodníku vratkým hlasem nějaký stařík. "Jděte domů, dědo, vy už jste si jistě odmanifesto-val včera," radí mu klidně asi čtyřicetiletý muž ve svátečním ka-bátě a pak se vmísí do davu, který teď skanduje: "Havel! Havel!" "Ať žije Dubček?" nabídne nejistě mladý romantik. "Toho už nech-radši v důchodu," rozmluví mu to kdosi zkušenější.

Za několik minut jsme na Staroměstském náměstí. Okolo Husa drží čestné kolečko muži v zeleném, Pařížská je zatarasena policej-ními vozy, a tak se kupíme před ústím Železné ulice a u orloje. Zde mluví další dva řečníci. Pak se nad davem, který tleská a vo-lá: "Ať žije Charta!" odsunou dvířka pro slavnostní defilé apošto-lů. Věžní hodiny odbíjí čtvrtou. "Už jim zvoní hrana!" baví se zástup, zatímco obrněné transportéry a vodní děla vjíždějí před palác Kinských. "Oni snad budou střílet! A do vlastních lidí!" hro-zí se stará žena s trikolórkou na svetru. "To ne, ale trochu nás pokropí. Radši běžte, paní, tohle už pro vás není." "Nikam utíkat nebudu!" ohradí se uraženě. "Když jsem přišla, tak to vydržím. Je to přece i můj svátek!" A ani hlas výstražně křičící do megafonu ji nepřemluví. Zpěvem hymny končí druhé dějství.

Na počátku toho třetího volá mladá džínová skupinka zkusmo "Gorbačov!", ale toto heslo se v davu neujme. Podívám se k nebi,

žádný Deus ex machina sem nemíří, zato policejní mašiny už tůrují. "Bojíš se?" "Bojím. Ale hlavně mě štve, že už mi došel film." A tak fotografujeme aspoň očima, tyhle záběry nám nikdo z paměti nevymaže a vždycky budou provázené pocitem dusivé hrdosti nad statečností oněch mužů a chlapců, kteří se v pevných řadách chytli za ruce a před ústím Železné ulice dokázali vzpřímeně stát po celou tu dobu, kdy jim do tváří chlístala ledová voda. Stáli a řvali: "Tohle je ta vaše přestavba!" a proudy vody se strefovaly do jejich obličejů, ramen i do toho praporu, který ti v druhé řadě drželi nad hlavami.

Nás od radnice zahnal bílé helmičky s plexisklovými kryty a obušky na trávník, který se zrovna kropil, a tak jsme couvli ke kostelu a odtud k pamětnímu domu Franze Kafky. Tady se dav zastavil a znovu zhoustl, jak se přidávali vycházkově oblečení lidé z okolních ulic. "Masaryk! Svoboda! Demokracie!" skandovalo se a přijíždějící požárníci byli vítání křikem: "Hoří! Pusť tu vodu!" a taky: "Od vás si republiku rozvracet nedáme!" "Za rok přijdeme znovu!" slíbili jsme nakonec sobě, jim, i těm v Ruzyni.

Cestou k Havelskému náměstí, kde jsme si ještě zazpívali pomalou procítěnou hymnu, nás míjel autobus se zadrženými. Seděli s rukama nad hlavou, ale jejich oči upřené do oken, vyjadřovaly cosi jiného. Tímhle záběrem pro mě skončilo poslední dějství slavnosti. Cesta domů přeplněným metrem, kde to vonělo jako po dešti, ta už patřila ke katarzi. Přemýšlela jsem o lidech, kteří se nově odhodlali nebát se, nelhat a možná i nekrást.

Kdo co čekal?

Jestliže se ve státě stanou normou nenormální mravy, všimne-li si toho někdo, mají vlády podle druhu příležitosti ukázat se. Podají buď vysvětlení a zjednájí nápravu, mají-li úctu a důvěru svých voličů; podají vysvětlení a odstoupí, když úctu ani důvěru už nemají nebo utuží lidu režim a zjednájí mu pořádek, jestliže důvěra a úcta je jim dána špatným zákonem.

Tvrdí se nám teď ustavičně, že jsme příliš nároční, málo pracujeme a krademe. Kdo z nás snad nekrade, jistě by krást mohl a prodavačka mu prohledá tašku u pokladny, protože ví, co víme taky, že si to necháme zas všichni líbit. Prodavačce se pohrabou v nákupu jinde jiní, ale spravedlnost to žádná není, když jsou tu ty některé vlády, kterým neprohledá nikdo nic.

Že se vzájemně šacujeme, sledujeme a udáváme, jistě není projev zvráceného národního zvyku. I takové hlasy tu už byly, ale cožpak bychom si bývali schopně zjednali Republiku, kdyby Čech i Slovák v nátuře byli takto vadní? Vysvětlení toho stavu, zdá se, tkví v podmínkách, ve kterých normální národy jen vadně žijí. Žijí, aby přežily, a chybí-li jim navíc víra v něco, historicky nebo jinak zmařená, lehce se ztrácí jemnější občanský cit pro hrubnoucí zloprávo. Mravy se hroutí, normy deformují. Jenže světaběhy našťestí mívají svůj vyměřený čas: kdo by si natrvalo mohl vážit zákona, který z něj dělá lenocha a zloděje? Národy? Lidi? Ti ostatně dávno vědí, kdo tu krade, podle toho, kdo tu lže.

Byli jsme poválečně krátce státem s dobrými předpoklady pro budoucnost. Málo vážných veřejných škod, dobrý průmysl a vláda, které - přes různé její chyby - bylo ještě proč si vážit. To všechno jsme měli. Co máme dnes, nestojí tu

za pár teček. Kdo to zavinil, z nedostatku lepších ideí tarasí náměstí a ulice, aby bylo jasnější, kam smí sahat tradice, a polekaní zaslouženci to ze zkompromitovaných tribun vydávají za přání lidu.

Kdo se komu o co prosil a jak to s naším přáním je, dali jsme pro tentokrát statečněji najevo. Odměnou za to, přes všechnu pádně ověřenou skepsi, máme trochu vládní ostudy a dost naší dobré víry, že se leccos nemožného zase může podařit. Co z toho však stojí za řeč se ukáže až časem, podle toho, jak vážně se promyslí, po kom to vlastně chceme svobodu a proč. Poměry se nezlepší a zákon neumravní, pokud bude kdosi mít na veškerý rozum generální pendrek. Když to zase všichni víme, co bychom se o to starali. Jeho pendrek na náš rozum nikdy platit nebude. Známe přece z pouti, že čím strašlivější kabát bubákovi dají, tím míň strachu nažene.

Jako obvykle si za nás vláda důvěru už vyjádřila. Snaží se nám bodře namluvit, že co napáchala, napraví naší poctivější prací. Jaká popletená klička. Za léta se víc než smutně ukázalo, že žádná práce, ani snaha, nenabyde smyslu hesly ani závazky. Buď smysl má, nebo je zbytečná. Zbytečná práce dělá zbytečné lidi. Zbyteční lidé kazí vzduch. V takovém povětrí má se snad přehlédnout, že mimo vyměněných hesel se nestalo zas nic. Co nového ve vládě, to nového od vlády. Někdo čekal víc?

Opravit škody po druhých budeme jednou jistě muset. Čím později začneme, tím víc jich krutě najdeme. Množí se chvíle, kdy vyviklaná moc k sobě nenachází postrašený dav. Co se stane, až jí do průvodů nebo k volbám nikdo nepřijde? Co pak? Pak je nám to jedno. Svobodně a smysluplně budeme už v plné práci.

P r o c e s
a n e b V z ý v á n í l á s k y

"Patrně učinil někdo na Josefa K. křivé udání, neboť aniž se dopustil něčeho zlého, byl jednou ráno zatčen."

Začátek Kafkova Procesu staví hrdinu do prastaré situace, kterou lze pojmenovat jako navštívení. Dívku Marii z pokolení Davidova navštívil anděl. Jana, dcera pastýře z Domrémy, zaslechla hlasy. Dánskému princovi se zjevil otcův duch. K. však dostal návštěvu daleko konkrétnější: soudní zřízení se všemi znaky pozemšťanů. Dokonce mu snědli snídani. Ale čím civilnější byl jejich vzhled, tím neurčitější bylo jejich poselství. Ani z jejich úst, ani z úst žádného jiného soudního zaměstnance se K. nikdy nedozvěděl, z čeho je vlastně obviněn. Přesto šlo o věc hrdelní a rozsudek byl posléze vykán.

Kdo vstoupil v tom civilním kostýmu do K-ovy ložnice? Svět? Je prý nemocný a jako zvrácená pyramida naléhá svým vrcholkem na tvé srdce, jako by chtěl být podepřen a spasen. Jenže K. není syn Boží. Proč je tedy navštíven a jak má odpovědět? Opravdu se před zatčením ani po něm nedopustil ničeho zlého? Či je naopak vinen? A čím? Dopouštějí se soudní zřízení bezpráví, či naplňují právo? A jaké? Pokusit se osvětlit tyto otázky znamená vyznat se z dojmu, kterým Kafkův román působí zde a nyní. Od okamžiku, kdy K-ovi sdělili, že je zatčen, začne ho proces magnetizovat, ačkoli se K. proti tomu brání rozumem. Jako by slova hlídače Vildy, že soud je přitahován vinou, platila i opačně. Dokonce ještě před formálním oznámením o zatčení, hned po vpádu hlídačů si K. sice uvědomí, že by bylo zbytečné vykládat jim, co proti vzniklé situaci míní podniknout, přesto však ten výklad spontánně učiní.

Podle tohoto vzorce se chová v románě vždy. Touží se procesu vyhnout, a přitom se mu stále víc vydává. Svě bytné například vysvětluje zatčení takto: "Byl jsem přepaden, tak to bylo. Kdybych byl vstal, jakmile jsem se probudil, a kdybych se nedal zmýlit tím, že Anna nepřišla, a byl došel k vám bez ohledu na kohokoli, kdo by se mi byl postavil do cesty, kdybych se byl tentokrát třeba výjimkou nasnídal v kuchyni, kdybych vás byl ~~byl~~ požádal, abyste mi přinesla šaty z pokoje, zkrátka, kdybych si byl počínal jako rozumný člověk, nebylo by se nic zvláštního přihodilo, všechno, co se chystalo, bylo by se ututlalo hned v začátku. Ale člověk je tak málo připraven. V bance například, tam jsem připraven, tam by se mi nic takového nemohlo přihodit, mám tam svého vlastního

sluhu, přede mnou na stole je státní telefon, i domácí kancelářský, pořád přicházejí lidé, strany a úředníci, mimo to však a především jsem tam pořád spjat s prací, jsem proto duchapřítomný, bylo by mi tím potěšením, kdybych se tam octl před takovou věcí."

Jako v celém románě, je i v této promluvě smísen dílčí přesný postřeh s interpretací zcela zavádějící, jejíž smysl bude poopraven a docela teprve v širší souvislosti. Jako by se autorův postup podobal K-ovu při prohlídce obrazu ve tmě velechrámu: příruční svítilna ozářila nejdříve jen rytíře, který snad sledoval jakýsi výjev a vypadal, jako by stál na stráži. Pak se vyjevil celek - šlo o pohřbívání Krista Pána.

K. tedy nebyl připraven, totiž připraven nějak té situaci uniknout. Ale ani o něco později není na tom líp: Na pouhou telefonickou výzvu kráčí poslušně k výslechu. Chce si to rychle a jednou provždy odbýt. Proto se hněvá, že mu blíže neoznačili místnost, do níž se má dostavit - dům ležící na udané adrese je rozlehlý, kypí v něm nedělní život předměstského činžáku a K. musí po místě jednání dlouze pátrat, ale podstoupí to. Vyšetřující se ho dotáže, zda je malíř pokojů. K. je ovšem prokuristou velké banky a na této nesrovnalosti založí ostrou polemiku se soudem, připomene špatný postup hlídačů a odsoudí celý procesní aparát jako úplatnou bandu lumpů. Ten odsudek spočívá na K-ově detailním a - zdá se - i bystrém pozorování všeho, co se při výslechu děje v improvizované soudní síni. Závěrečná poznámka vyšetřujícího soudece, že se K. "zbavil výhody, kterou pro zatčeného v každém případě znamená výslech", zazní v té souvislosti jako falešná.

Odpudivost soudních zřízenců však ani nadále nevyklučuje, aby byl proces pro K-a přitažlivý. Příští neděli zajde znovu na místo výslechu protože předpokládá, že to soud od něho očekává, i když žádné pozvání nepřišlo. Ukáže se, že zasedání není v plánu, a K. využije příležitosti, aby vnikl do soudního zákulisí a opatřil si o soudu další informace. Z nich se začíná skládat obraz, který jako by potvrzoval K-ův první dojem z výslechu: Za projevy soudu "je jakási velká organizace", jejíž smysl tkví v tom, "že se zatýkají nevinní lidé a že se proti nim zahajuje nesmyslné /.../ řízení".

K. například nahlédne do knihy sloužící snad jako zákoník. Jde o obscénně ilustrovaný text s názvem "Co všechno Markyta musela vytrpět od svého muže Jendy". Celé prostředí soudu je směs ubohosti a inferiority. Je tedy nasnadě myšlenka, kterou správně odhadne praelena, jež před týdnem uvedla K-a k výslechu a jež zapůjčuje svůj byt pro soudní jednání: "Vy zde asi chcete to a ono zlepšit". K. praví,

že to neměl původně v úmyslu. "Ale tím, že jsem byl zatčen /.../, byl jsem donusen, abych zde zasáhl, a to kvůli sobě".

Epizoda s pradlenou jako by K-ovo nápravné a spasitelské úsilí usvědčovala z beznadějnosti. Ta žena jeví ke K-ovi náklonnost a slibuje mu pomoc, neboť vyšetřující soudce je prý jejím ctitelem. Podle vlastních slov by se jí ovšem nejvíc líbilo, kdyby ji K. vzal k sobě a zbavil soudního prostředí. Do jejich rozhovoru se vmísí student, který vystupuje jako soudcův pohůnek, a začne se s pradlenou domlouvat. K. se mezitím rozhodne, že tu ženu opravdu odvede, ukojí svou touhu po ní a zároveň tím zasaď ránu soudnímu zaměstnanci. Žena však zakončí rozmluvu se studentem tím, že se dává odnést k vyšetřujícímu soudci. Na K-ovu připomínku vytouženého osvobození odpovídá, že osvobození by byla její zkáza.

Tak je to napořád: Každý pokus poznat a jednoznačně pro sebe definovat kterýkoli článek soudního aparátu, byť i ten nejnížší a nejjednodušší, končí nezdarem, neboť ten článek doslova před K-ovými očima projeví zcela nečekanou kvalitu a představí se jako součást jiného celku, než se K. domníval. Proto K. na závěr třetí kapitoly pojme zcela pochopitelný záměr "napříště naložit se všemi nedělními dopoledny lépe než s tímto".

Jenže K. nedokáže na proces nemyslet ani se jeho projevu vyhnout. Proces mu nadbíhá. Nemá však v něm velmi povolnou oběť? "Zdalo se mu základním pravidlem pro chování obžalovaného, aby byl vždy připraven /.../ - a právě proti tomuto základnímu pravidlu se napořád prohřešoval". Je snadno zmanipulovatelný: vyslechne strýčkovu zmínku o hanbě, jakou proces uvalí na celou rodinu, a dá se odvést k advokátovi. Je pravda, že zatímco strýček jedná s advokátem a jeho náhodným hostem, mocným ředitelem kanceláří, zaplete se K. s advokátovou hospodyní Lenkou, jako by ho proces přestal zajímat. Nicméně i u Lenky si prohlíží podobiznu vyšetřujícího soudce, vyslechne další nabídku pomoci, tentokrát Lenčinu, a ani advokátovu pomoc nezavrhuje.

V sedmé kapitole potom analyzuje advokátovu expertízu a dává čtenáři nahlédnout do další slepé uličky. Advokát se totiž holedbá tím, že nemálo podobných procesů už zcela nebo zčásti vyhrál, spisy však nechce ukázat, protože prý jsou úředním tajemstvím. Navíc prý obhajoba není zákonem připuštěna, řízení jsou tajná vůči veřejnosti i vůči obžalovanému a s advokáty zachází soud podle toho, viz groteskní

historiku o tom, jak jsou shazováni se soudních schodů. Advokát však může na věc dobře působit svými osobními styky se soudním aparátem, jenž je často odkázán na informace podané právě advokátem a jehož smýšlení lze formovat podle advokátova přání. Jsou ovšem i případy, že soudce při jednání s advokátem vysloví stanovisko příznivé klientovi, avšak hned poté vydá usnesení ještě přísnější, než chystal původně.

Taková nejistota je pro K-a bezútešná a nepřijatelná. Spojuje ji s osobou advokátovou a dospěje k názoru, že advokát není ten pravý, kdo by mohl záležitost vyřešit. Rozhodne se odejmut mu zastoupení, což je prý čin téměř bez precedentu.

Tak se sice osvobodí od pomyslení na ~~advokáta~~^{obhajce}, nikoli však od pomyslení na soud. Naopak, ten prý "konečně jednou narazí na obžalovaného, který si dovede hledět svého práva".

Ještě před propuštěním advokáta přijme K. náhodné doporučení k malíři Titorellimu, neboť ten prý pracuje pro soud a může poradit, "jak by se dalo vyvrát na všelike vlivné lidi". K. se ^{ke} Titorellimu vydá a získá další údaje o soudu a soudním řízení. Titorelli zná trojí možnost vyvážnutí: osvobození skutečné, které se vztahuje jen na opravdu nevinného, a na které tudíž nemá nikdo zvnějšku vliv, takže intervence a přímlyvy jsou zbytečné; osvobození zdánlivé, k němuž stačí, aby obžalovaný vydal prohlášení o své nevině, Titorelli pod ně opatří několik soudcovských podpisů a na základě toho K-ův vyšetřující soudce jednací spisy odloží - jenže na pokyn vyšších míst může být řízení kdykoli obnoveno a pak samozřejmě znovu pozastaveno dalším zdánlivým osvobozením, a tak dále; konečně průtah, který znamená, že případ pod vlivem soustavné a namáhavé intervence podrží ve své pravomoci nižší soudní orgány, a tak se na dlouho, ne-li donekonečna oddálí vynesení rozsudku. K. přitom svými logicistickými námitkami stále rozmnožuje bezvýhodné proti-

mluvy malířova výkladu. Například: Zákon - jaiž Titorelli ovšem nikdy nečetl - prý uznává nevinu, malíř však nepamatuje, že by někdy byl vynesena osvobozující rozsudek. Snad k tomu i došlo, ale dochovaly se o tom pouze legendy, arci velmi krásné. Zákon také zakazuje působit na soud zákulisně, malíř však svědčí, že praxe je právě opačná.

K. je hluboce rozpačitý, a to spolu s nesnesitelnou, nedýchá-
telnou atmosférou malířova prostředí způsobí, že Titorellimu ne-
dokáže odpovědět, jakou cestu si zvolí.

Duchovní, který je K-ovým posledním zdrojem souvislých informací a který na rozdíl od ostatních vzbudí K-ovu důvěru, zřejmě právem radí: "Nedbej příliš mínění. Co je psáno, je neměnné, a mínění jsou často jen výrazem zoufalství z té neměnnosti."

Rozmluva s duchovním je vůbec plná napomenutí: "Nech vedlejších věcí". O něco dále: "Vykládáš si nesprávně skutečnosti". A dál: "Hleďáš přespříliš cizí pomoc". A ještě dál: " V soudy^{se} klameš". K. se totiž duchovnímu vyznal ze svého despektu vůči soudním orgánům a vyhrotil to ve výčitku adresovanou i duchovnímu. "Nevíš snad, jakému soudu to sloužíš." /.../ Tu křikl duchovní na K-a dolů: "Což nevidíš ^{na} dva kroky daleko?" Bylo to zvolání hněvné, ale zároveň jako zvolání člověka, který vidí někoho padat a jsa sám polekán křičí neopatrně, bezděky."

K. podle všeho na své situaci soustavně přehlíží něco podstatného. Jako první to už při zatčení postřehl dozorce: "Myslete méně na nás a na to, co se s vámi stane, myslte raději víc na sebe."

K. však jedná právě opačně. Vyslechne sice různé názory na to, co ho potkalo, ale opomíjí všechny nápovědi, že by věc mohla mít nějaký hlubší význam. Bytná například usuzuje, že K. byl zatčen nikoli jako zloděj. Případá jí to "jako něco učeného". K. odpoví, že to nepokládá "vůbec za nic".

Duchovní předpokládá v jeho ruce močlitby, Přiléhaly by k situaci líp než album s městskými památkami, které si K. do chrámu přináší? Napovídá tím duchovní, že existuje nějaká autorita,

k níž by se K. mohl modlitbou přimknout? Autorita, před níž cizí pomoc nehraje žádnou roli? Autorita vyšších a nejvyšších složek soudu, těch, které nikdo nikdy přímo neviděl? Či ještě jiná autorita, která se při modlitbě zpřítomní? K čemu duchovní obrací K-ovu pozornost?

K. si sice všiml některých zvláštností, které provázely soudní instituci a její úkony, ale nijak o nich nehloubal. Při jeho zatčení například vzdáleně asistovali tři nižší úředníci jeho banky, a to jen proto, aby nakonec svého prokuristu doprovodili do úřadu a jaksi přemostili říší procesu a říší všednodenního zaměstnání. Tytéž tři úředníky K. potkal náhodou po cestě ke svému prvnímu výslechu. Jiné ~~setkání~~ ^(setkání) absolvoval těsně před popravou - tehdy se mu zdálo, že v zapadlé uličce na nějakých schodech zahlédne slečnu Burstnerovou, svou sousedku. To všechno mohla být náhoda. Sotva náhodné však může být, když K. opět domnělou náhodou zjistí, že mrškačská exekuce obou hlídačů za jejich nenáležitě chování při zatčení probíhá v budově K-ovy banky, a to velmi dlouho, o čemž se K. přesvědčí, když po několika dnech opět otevře ^(dveře) té "komory na harampádí". Patří snad banka také k procesu a ke všemu, co s ním souvisí? Patří k němu i domy, na jejichž půdách jsou umístěny soudní úřadovny? Částečnou odpovědí jako by bylo mínění Titorellino: "Vždyť přece všechno náleží k soudu." Jako by si soud mohl zjednat působiště kdekoli a získat k službě nebo k výpomoci kohokoli, třeba toho továrníka, který sice přišel do K-ovy banky vyřídit obchodní věc, ale nakonec K-a pošle k Titorellimu.

Jako by soud mohl být všude.

A nejen to. K. například dostane za úkol doprovázet italského hosta své banky. Zánlivě jednoduchá situace vzápětí obrůstá složitějším kontextem. Lenka ji vysvětluje poznámkou: "Štvou tě." K. to připustí. Maráží Lenka na soud a proces, či jen na poměry

v bance? Buď jak buď, souvislost s procesem se vyjeví, když se italský host na schůzku nedostaví a místo toho čeká K-a setkání zcela jiné, které spadá přímo do rámce procesu: "Dal jsem tě sem povolat", řekl duchovní, "abych si s tebou promluvil." "To jsem nevěděl," řekl K. "Přišel jsem, abych ukázal velechrám jednomu Italovi." "Nech vedlejších věcí", řekl duchovní. Znamená to snad, že italský host fungoval také jako náhončí soudu? Či je i náhoda součástí procesu? Cožpak se všechno může stát soudem?

Pro duchovního tomu tak zřejmě je. Vztah všednodenního děje k ději procesnímu jako by byl vztahem věci k její podstatě, vztahem života k Zákonu. Z toho ovšem vyplývá, že by neslýchaný soudní aparát opravdově příslušel k Zákonu jako jeho vybavení. Právě to však K. vždycky odmítal uznat a s tím patrně i mnohý z nás, uchvácen románovou sugescí, K. plní funkci pověstné pasti na čtenáře. Soudní mechanismus jako by se v K-ových i v našich očích stal ztěleštěním okolního světa, který je přece vůči lidskému subjektu vždy nespravedlivý, neboť je vně tohoto subjektu. Svět se rozpadá na já a ne já - a Zákon je tu proto, aby stál nad nimi a rozhodoval jejich při. Nedokáže-li to, je to špatné vysvědčení pro svět i pro Zákon. V tom smyslu nezní tak banálně a naivně K-ova myšlenka, že kdyby byl na světě sám, žádného obvinění ani soudu by nebylo. "Lež se nastoluje jako světový řád," tvrdí K. duchovnímu na závěr rozhovoru a duchovní mu ten úsudek nevymlouvá, nikoli však proto, že by jej sdílel, spíš proto, že si uvědomil hloubku K-ovy slepoty.

Slepoty, či zaslepenosti? Je K. vinen? Ta otázka zní pro něho na první pohled absurdně. Lenka mu radí: "Nebuďte už tak neústupný, vždyť proti tomu soudu není obrany, člověk se musí přiznat. Přiznejte se, jakmile se naskytne první příležitost. Teprve pak je dána možnost, abyste z toho nějak vyklouzl..." Rada je nepřijatelná, ač nabízí perspektivu úniku. Jak může K. přiznat vinu, když ji nevidí? Odmítl by to i jako taktickou lest. Té není schopen, aspoň ne v tak zásadním bodě

Koupí od Titorelliho obrazy vřesovišť, ale vlastně se nechystá říci si o nějakou protihodnotu. Je to muž svým způsobem poctivý a jeho smrti nelze navíc upřít statečnost. Některé interpretace přesto zkoušejí vyřešit záhady a protimluvy Procesu tím, že hrdinovu vinu stanovují. Zvěčnělý Pavel Eisner byl přesvědčen, že K. je "člověk slušný, ale v sebe zakletý. /.../Stojí sám a jen za sebe. Je to člověk vlašný, a o takových je psáno už od tisíciletí, jak s nimi bude naloženo. Pro jejich vinu, jim nepovědomou, není rozhřešení, není osvobozujícího rozsudku. Nevejdu branou Zákona." /Doslov k českému vydání románu, 1958./

Jinak řečeno: Soudní aparát sice K-ovy viny nepojmenoval, ale my, znalci Zákona, umíme rozsudek doplnit o oddůvodnění, a tak můžeme potvrdit jeho správnost: jedenatřicetiletý mladý muž umírá v opuštěném lomu pod řeznickým nožem profesionálních katů a děje se tak ve smyslu Zákona.

Takové hľadisko zjednodušuje složitou stavbu Kafkova obrazu. Není udržitelné ani v rámci Eisnerovy terminologie. Bylo sice psáno, že vlašníci budou vyvrženi z Božích úst, ale jejich vlašnost rozpozná až poslední soud, to jest nejvyšší možná a představitelná instance. Že by inferiorní aparát Procesu byl jejím zmocněncem ve všem všudy?

Vztah Zákona a procesních zřízenců je v románě postižen přesněji. Vzájemná přitažlivost obžalovaného a soudu dostává ještě daleko subtilnější výraz, než jsme dosud stačili zaznamenat. Když se například K. ubírá k prvnímu býválechu, stanoví si sám pro sebe, že se dostaví v devět hodin, neboť telefonické pozvání neobsahovalo žádný bližší údaj, pouze ulici, číslo domu a den konání. Tu samovolně a náhodně určenou hodinu K. nedodrží, aniž to sám zavíní - dlouho nemůže soudní místnost nalézt. Aby se nemusil trapně vyptávat

vymyslí si neexistujícího truhláře Lanze a ptá se po něm. Tak dospěje až k pradleně, která, jak se teprve později ukáže, je spjata se soudem, a ta na K-^{ov} dotaz po truhláři Lanzovi odpoví vyzváním, aby šel dovnitř. Jak poznala, že K. nehledá žádného Lanze, nýbrž že jde k výsledku? Viděla přece K-a poprvé. Nedosti na tom. Když K. poté vejde do soudního shromáždění, upozorní ho muž za stolem, že se opozdil o jednu hodinu a pět minut. Jelikož jsme zároveň K-em měli předtím příležitost podívat se v pradlenině pokojíku na nástěnné hodiny, pochopíme, že mužova absurdní výtká týkající se opoždění vychází z toho, jako by K-ovo vnitřní, nikomu druhému nesdělené rozhodnutí dostavit se v devět hodin bylo bylo bylo objektivně platným a závazným faktem. Stejnou snovou logikou lze vysvětlit vstup do deváté kapitoly "K. sedí v černém obleku na židli" v držení, v jakém očekáváme hosty", když se k němu dostaví kati. Nebyli mu nijak ohlášeni, ale K. hned svou první otázkou uhoďne, ~~co~~ jde: "Vy jste tedy určeni pro mne?" Jako by se soud a K. vzájemně prostupovali, jako by K. měl zcela nevědomky soud v sobě a podílel se na intencích soudního jednání.

Ostatně proč ne? Což nebylo řečeno, že všecko náleží k soudu?

K. se velmi přiblíží k poznání této souvislosti. Má dojem, "jako by on sám se dovedl zeptat na všechny otázky, kterých je tu zapotřebí". Pokusí se ~~se~~ ^{proto} sepsat podání, ~~ale~~ když si uvědomuje, že je to obtížné a snad i nemožné, protože nezná obžalobu a neví, zda nebude rozšířena o další body. Tudiž "nezbývá nic jiného, než aby si v paměti vrátil celičkový život s jeho ~~ne~~ ^{mezi tím} ~~podrobnějšími~~ skutky a událostmi, aby jej vylíčil ^z ze všech stran přezkoumal". Dál se však již nedostal. Hned ho napadlo, "jak smutná je /.../ taková práce", totiž zabývat se sebou samým. "Je snad způsobilá, aby jednou po přeložení do výslužby zaměstnávala zdětinštělého ducha a pomáhala mu trávit dlouhé dny. Ale teď, kdy K. potřebuje všechny myšlenky k své práci, kdy každá hodina, po kterou je ještě na vzestupu a ohrožuje už i náměstka ředitele, mívá s nej-

větší rychlostí a kdy chce svých krátkých večerů a nocí užívat jako mladý člověk, teď má začít se spisováním podání."

K- ovšem nejenže se sám na sebe nechce podívat, nýbrž to zároveň ani neumí. V kapitole o zatčení zazní tento motiv v příznačné podobě nedopatření, za nímž se skrývá jiný, hlubší smysl. K. znázornil slečně Būrstnerové, kde toho rána stály jednající osoby, a už chce přikročit k popisu akce samé, když si uvědomí, že zapomněl - sám na sebe, to jest zapomněl se zmínit, kde byl v tu chvíli on jako "nejdůležitější osoba"!

Neschopnost sebereflexe je příčinou, proč se K-ovi, zejména o jeho minulosti před zahájením procesu, dovídáme tak málo, a pokud se přece jen chceme něčeho dohát, musíme pátrat mezi řádky líčícími, jak se K. zabývá "vedlejšími věcmi".

Slepota a hluchota k sobě samému je téhož druhu jako slepota a hluchota vůči lidem kolem. Teprve Lenčiny úvahy nad Elsinou podobenkou například K-a usvědčily, že se na fotografii "své milé" ^{milé} dosud nedíval tak podrobně".

Není tudíž divu, že si K. nad některými epizodami neklade otázky, které jsou jinak nabíledni. Třeba: Při úředním jednání v bance má vyslechnout klientův obchodní návrh a nedovede se k tomu přimět. Příliš totiž zapadl do myšlenek na první podání ve věci svého procesu. Klient továrník si však toho nevšimne a vynutí si pokračování v konferenci, která tím přejde v prázdnou absurdní posunčanu. "K. "sklonil tedy hlavu, jako kdyby byl vyslechl rozkaz, a začal tužkou pomalu pojmout papíry, tu a tam ustal a civěl na nějaké číslo. Továrník se ^{dohadoval} ~~domníval~~ námitek, snad ta čísla opravdu neměla konečnou platnost, snad nebyla rozhodující okolností, továrník zakryl papíry rukou a začal, přisednuv zcela blízko ke K-ovi, znovu všeobecně vykládat ten obchod." Nedemonstruje se tu jako ^{na} modelu vzájemná podobnost procesního a mimoprocenálního dění. Není K. na chvíli a ve zmenšeném měřítku vůči továrníkovi tím, čím vůči K-ovi jsou pracovníci soudního aparátu? Nemá K. v sobě leccos z toho, čím ho provokují soudní zaměstnanci? Může mu však někdo tuto pravdu zprostředkovat slovy? Ani duchovnímu se to nepodařilo.

V Breughelově obraze slepců mířících do propasti byla prý slepota metaforickým samoznakem pro hřích, pro zavištěnou situaci hodnou trestu. A co K.? Zasloužil si svůj osud? Jeho život je samé neporozumění. Vyskytuje se v něm například několik žen, ale žádná láska ani přátelství. Se slečnou Būrstnerovou flirtuje, s Elsou a Lenkou se miluje, na pradle nu má chuť. Dovedeme si představit to osvobození ze soudní služby, které by jí dopřál. Přineslo by jí pouhou záměnu jha a možná opravdu zkázu. Jenže patří K. za to před soud? Před náš soud? Není to u něho spíš nemoc nebo vrozená vada podobná blance, kterou má mezi prsty Lenka? Takže

záležela-li K-ova vina v neschopnosti vztahu, záležel v tom i jeho trest. Měl tedy být ještě trestán na hrdle? Anebo naopak: Dalo by se říci, že ho kati odpravili vlastně formálně, protože byl mrtev už dávno? Proti tomu možno namítat: Neexistovala přece jen naděje, že se probudí? Neměl právo na trpělivost a soucit? Řečeno nejpobecněji: Stačí naše kategorie viny a trestu objasnit jeho případ do té míry, aby nás to opravňovalo soudit?

Kafkův ~~Proces~~ je zápis bludné cesty poznání, záznam kruhů, které hrdina opisuje kolem středu věci. Napovídá to duchovní, když ve formě podobenství o dveřníkově, který stojí před branou do Zákona, a o muži z venkova, který touží do Zákona vejít, shrnuje a metaforicky vyostřuje K-ův příběh.

Oč jde?

Muž prosí dveřníka, aby ho vpustil dovnitř, dveřník však odpovídá, "že ho teď nemůže vpustit". To je, zdá se, jeden ze dvou nesporných údajů, které odolávají K-ově i knězově analytické kazuistice. Všecka další fakta podléhají subjektivním interpretacím. Muž z venkova porozuměl dveřníkovu výroku tak, jako by vstup do Zákona závisel výhradně na dveřníkově a jeho nadřízených. Zahrnul proto dveřníka dotazy, zda bude vpuštěn později, vyslechl nejrůznější dveřníkovy informace o dalších a mocnějších dveřnících, zkusil ho podplatit, absolvoval u něho různé výsledky, léta čekal, až mu dovolí vejít, a nakonec před branou umírá. Slábnoucí zrakem zachytí ve tmě "jakousi zář, jež neuhlasitelně tryská z dveří zákona". Ty dveře nebo bránu, která byla po celou dobu mužova života otevřena "jako vždy", dveřník prý potom zavře, neboť do ní mohl vstoupit jen hrdina podobenství.

Co to znamená? Vstup do Zákona podle všeho nebyl výhradní záležitostí vnějších, dozorcích sil. Po dveřníkově úvodním oznámení, že teď už nemůže vpustit, byla nebo mohla být iniciativa v rukou uchazečových. Výklad duchovního inspirovaný K-ovými pochybnostmi a logistickými námitkami výslovně zdůrazňuje, že není rozpor mezi oběma dveřníkovými nevývratnými prohlášeními, totiž že teď uchazeče nemůže vpustit a že vchod byl určen jen pro něho jediného. Muž z venkova měl tedy příležitost, kterou promarnil. Nerozlišil mezi dveřníkovými sděleními to první, pravdivé a podstatné, od ostatních a vedlejších, která povstala z toho, že se dveřník v řadě věcí možná klame nebo je klamán. Dokonce prý je muž z venkova podřízen, což se usuzuje z toho, že muž z venkova je volný, smí jít, kam chce, jen do Zákona zatím ne, kdežto dveřník je služebně vázán na bránu. Také zář vyvěrající ze Zákona nevidí, neboť se předpokládá, že stojí k bráně zády.

Pokorný muž z venkova je na rozdíl od dveřníka vyznamenán stejně jako

sebevědomější K., jehož historie vrhá jakési odražené světlo zpět na podobnost. Také K. byl vůči procesním zřízencům v nezávislém postavení. Vzpomeňme například, že potrestat kvůli soudního zaměstnance mohl podle slov postiženého jen K., obžalovaný, to jest svobodný člověk. Také on krátce před popravou zahlédl zář prýštící ze Zákona, to jest dopadl na něho přece jen záblesk milosti skutečného sebepoznání: "Chácel jsem vždy ~~dy~~ ~~caterou~~ rukou vjíždět do života, a nadto k nechvalnému účelu. To bylo nesprávné." Nebyl tedy mrtev zaživa. Patřil k lidem, o nichž se v románě praví, že budí dojem, jako by byli krásní, ba (prý jsou) krásní skutečně, ne tím, že jsou vinni nebo že je čeká trest, nýbrž jsou krásní řízením, jež se proti nim vede, to jest jsou krásní svou příležitostí: Dotkla se jích zpráva o existenci Zákona.

Zákon k nim promluvil hlasem ~~jejich~~ soudních zřízenců. K-ovi však nebylo dáno rozpoznat prvořadý, podstatný smysl procesu od jeho průvodních okolností. Ten prvořadý smysl záležel v tom, aby obviněný věděl a znovu si připomínal, že je obžalován a neobstojí. K-ův vyšetřující soudce ~~šel~~ při prvním výslechu pravdu. Teď už mu rozumíme. Výslech je pro pro zatčeného opravdu výhodou, neboť může zjitřit jeho svědomí a touhu po sebepoznání. Zákon a nejvyšší soudní instance totiž zřejmě nedisponují jiným znamením než tím, (jež) dávají obžalovanému prostřednictvím nejnižších soudních zaměstnanců. Skrze nikoho jiného k tobě nemůže dospět ten hmatatelný útržek krásné a znepekující zvěsti, že Z á k o n e x i s t u j e a t y v Z á k o n ě n e j s í .

Průvodní okolnosti procesu působí na K-a jako chaos a absurdita. Na pohled oprávněně, neboť jde o systém zástupek: kterýkoli životní fakt může být vtažen do magického pole procesu, jenž je ze stejné hmoty jako labyrint života a nižší soudní zřízenci v něm bloudí tak jako K. Ani oni nemohou, zdá se, vstoupit do přímého styku s nejvyšší složkou Zákona. K. by si však jen jejich prostřednictvím mohl vyjasnit své postavení vůči Zákonu a přijmout ty lidi jinak než jako pouhé zmocněnce odlidštěné a nepřátelské instituce; mohl by v nich objevit své bližní. Jen tehdy by dokázal, složité, nepřehledné lidské hemžení spatřit jako řád prostoupený Zákonem.

Kafkův román lze tedy číst také jako zamlčené vzývání lásky. Text o ní mlčí příliš výmluvně.

K-ův pokus vyrovnat se s procesem není ovšem věc úvahy a volby, nýbrž bytostná reakce dospělého člověka, jehož povaha je dotvořena. Nemohl jinak. Byl mužem bez vztahů. Jiní ~~zaxxxxxxxx~~ navštívení mají příležitost vyrovnat se se s výzvou Zákona po svém, to jest dđlišně od K-a, jsou-li vnitřně jinak ustrojeni (a) (j) přitom vlastní přísnost, kterou ve svém díle až sebemučivě vyznával autor Procesu. Byl k sobě neúprosnější, než

dokáže (být) k člověku i ten nejkrutější pozemský soud. Věděl totiž, že nemáme a nikdy nebudeme mít právo říci: Jsem v Zákoně. Ostatně kdoví, zda smíme brát doslovně podobenství o Zákoně jako o prostoru vymezeném branou a hranicemi. Zda dostupná podoba Zákona netkví v úsilí o jeho dosažení; v úsilí, které nikdy není tak poctivé, aby nemohlo být ještě poctivější.

Je v tom málo útěchy, zejména té, která slibuje šťastné vnější rozuzlení? Vždyť jsme slyšeli z úst duchovního, že prý se podřízená soudní stolice chystala nečekat na nejvyšší rozhodnutí a odsoudit K-a sama, a v závěru románu jsme četli, že to provedla. Je proto třeba počítat s tím, že se to může v kterémkoli dalším případě opakovat.

Chceme přesto věřit, že vědomí toho všeho je součástí skutečné schopnosti být připraven. Schopnosti nejen lásku mlčky nebo nahlas vzývat, nýbrž i schopnosti milovat. Schopnosti, která zakládá oporu vůči trvalé ^{smrti} smrti, o jejíž podobě padla v Procesu dvě shrnující slova:

"Jako pes."

Tváří v tvář lásce ztrácejí svou katovskou všemoc.

Psáno 1979 pro sborník Václavu Havlovi, přepracováno 1988

482

CO JE PRÁVNÍ STÁT?

Naše propaganda v poslední době častokrát zdůrazňovala, že naše země je právní stát, že jeho zákony tedy nutno dodržovat a jejich porušování že je oprávněně trestáno. Dommněnka, že soustava jakýchkoli zákonů eo ipso vytváří právní stát, je výrazem naprostého ideologického zaslepení. Zákony má přece každý stát, ale proto ještě nejsou všechny státy právními státy. Sotva asi někdo označí tzv. Třetí říši za právní stát, a přece i nejkřutější protilidské zločiny měly právní opodstatnění - Norimberské zákony. Právní řád předpokládá určitou kvalitu, kulturu zákonů, odpovídající evropské demokratické tradici. Sovětský tisk v nesčetných člancích přiznává, že SSSR k právnímu státu teprve postupně, někdy v budoucnu dospěje. Tyto otázky jsou tam středem veřejného zájmu a posuzují se vášnivě a bez ideologických zábrán. Ogonok č. 43 uveřejnil např. rozhovor s doktorem právních věd, profesorem Institutu státu a práva Akademie věd A. M. Jakovlevem, jehož odpovědi obsahují mnoho zajímavých momentů, aktuálních i pro nás. Jakovlev především charakterizuje situaci sovětské společnosti obecně:

"... Dnes už není pro nikoho tajemstvím, že zavržením buržoazních hodnot, odsouzením buržoazního, prohnílého liberalismu' a všelijakých smyšlenek, jako je presumpce nevinny, propadli jsme v justici středověkému světonázoru, středověkým inkvizičním strukturám; vojensko-feudální struktury byly typické i pro soustavu řízení ekonomiky a ve vztahu k lidu... Prohlásili jsme na jisté etapě dějin třídní kritéria za nejvyšší a vlastně za jediné důležité, a tím jsme zlikvidovali základy všelidských hodnot. A bez těchto základů jsme se pustili do výstavby obrovské budovy... Buržoazní demokracii je možné kritizovat ze dvou stran: ze stanoviska pokrokovější socialistické ideologie, ale i ze stanoviska totalitárního, což se dalo nejednou. Totalitární výpady se vyznačují 'radikalismem', všechno ničí, neponechávají z všelidských civilizačních hodnot kámen na kameni.

Idea právního státu od základu mění naše představy o sociálním rozvoji a o revoluci... Buržoazní demokracie ji nemohla pzo-
dít už proto, že v antických Aténách žádná buržoazie nebyla. Demokracie jako politická struktura je totiž vynález antických Atén... Existují dva základně rozdílné typy společenských vztahů. Ve společnostech prvního typu jsou jedni lidé podřízeni druhým, těm, co mají víc síly, tj. moci. To je soustava příkazová, vojenská, autokratická. V druhém typu i ti, kdo mají velkou moc, i ti, kdo jí

mají méně nebo ji vůbec nemají, jsou podřízeni společně, na rovném základu normě, zákonu, právu. Právní stát tedy sice využívá práva jako nástroje moci, ale je tímto právem sám vázán. Právní stát je moc vázaná právem, nikoli vyzbrojená právem."

Dvě hlavní překážky brání tomu, aby se SSSR stal v nejbližší době v plném slova smyslu právním státem:

"Předně, sovětský člověk nemá pocit ekonomické důstojnosti. A za druhé, reálnou moc v ekonomice nemá ten, kdo by ji měl mít... Nejde o to, aby každý měl všeho dost, aby si každý hodně nahrabal. Jde o to, aby kolem nás bylo všeho dost a bylo to dostupné každému. Neboť dostatek dostupných předmětů, možnost kdykoli získat zboží nebo služby, získat je bez dalších podmínek a zbytečného shánění, zákonitým způsobem, tj. platit prací - koupit si, tato možnost vytváří neobyčejně důležitý sociálně psychologický fenomén: pocit ekonomické důstojnosti, a ten je základem lidské důstojnosti vůbec. Nebudu určitě kupovat všechno, ale... vědomí, že ve své zemi se za žádných okolností nebudu muset ponižovat a doprošovat, vědomí, že jsem ekonomicky plnoprávný, přináší pocit jistoty, spokojenosti a důstojnosti. Na druhé straně mohu získat obrovské bohatství, ale pocit ekonomické a vůbec žádné důstojnosti nezískám, protože všechno musím shánět pod rukou nebo přídělově, protekcí..."

"Dnes je výrobce - závod, kolchoz, družstvo, dělník - zbaven hlavního práva: disponovat výsledky své práce a kupovat /ne se doprošovat/ nezbytný materiál a stroje. Hodně se zde mluví o nájemních smlouvách. Pusťte prý se do toho, jste přece svobodní! To je nesmysl! Nájemce nemá žádnou svobodu. Kupuje si snad hnojiva a ná-m stroje? Nikoli, poskytuje nebo neposkytuje mu je kolchoz. A prodává snad produkt své práce? Nikoli, ten se mu odebírá podle předem stanovené ceny. Nedělejte si iluze, žádný nezávislý výrobce u nás neexistuje. Musíme konečně pochopit, co je elementární ekonomické právo disponovat svým výrobkem: znamená to nikoli odevzdávat, ale prodávat, a nikoli dostávat, ale kupovat si; pouze tehdy nemůže být toto právo výrobcům zcizeno, odňato, pouze tehdy získávají výrobci skutečnou ekonomickou svobodu a stávají se plnoprávními subjekty práva, nebo prostěji řečeno hospodáři života, bez ironických nebo dezavuujících uvozovek.

Pořád se rozčilujeme nad všemocností byrokracie. Taková spou-

sta instrukcí! Ministerstva jsou naše zkáza! Každou chvíli můžeme slyšet: je třeba omezit počet úřadů, zmáčknout byrokraty, skoncovat se záplavou všemožných vyhlášek... Marná lásky snaha! Úřady totiž vydávají nařízení v naprostém souladu se svým reálným postavením, tj. příkazovým, nadřazeným. Reálnou ekonomickou moc mají přece instituce, to ony odebírají výrobcům výrobky a přidělují je. Ony, nikoli ti, kdo je vyrábějí. Je-li tomu tak, pak vydávají nařízení a instrukce, podle nichž všichni musíme žít, a komandují výrobce zcela odůvodněně. A správně dělají! Jsou přece našimi pány! Tak tomu bude do té doby, dokud reálná moc v ekonomice nepřejde od přidělovatelů k výrobcům, od správních úředníků k dělníkům. Teprve tehdy vznikne ekonomická základna, na níž jedině může spočívat právní stát. Administrativa má teď přece monopolní postavení ve všech ohledech - i v ohledu právním! Disponuje silou, mocí, tak řekněte, nač potřebuje právo? Právo jako prostředek přinucení podřízených a závislých - to ano, to potřebuje. Ale právo jako měřítko chování rovných a nezávislých subjektů?... Až bude administrativní rozdělování materiálních bohatství nahrazeno obchodními vztahy mezi výrobci, pak teprve začne vládnout právo. Zasedne na trůn, na němž dnes sedí byrokrat. A my sami ho tam držíme, a pevně...

Je stará pravda, že otázka moci se řeší v ekonomice. Aby tedy moc skutečně náležela sovětům, je za první nezbytná reforma systému sovětů a za druhé, opakují, musí přejít moc v ekonomice od ministerstev k výrobcům. A výrobci, to jest lid, budou prostřednictvím svých zástupců uskutečňovat moc v sovětech. Tyto dvě věci jsou v podstatě jediná cesta k právnímu státu. Vždyť základ právního státu tvoří zastupitelská demokracie uskutečňovaná představiteli lidu..."

A. M. Jakovlev pak přechází k problému občanských průkazů, které jsou podle něho "evidentně protizákonná věc". Průkaz má jedinou zákonnou funkci: potvrdit osobní data. Má v něm být fotografie, uveden rok narození, majitelův podpis a úřední razítko, nic jiného v něm být nemá, především tzv. propiska, "což je pojem nepřeložitelný do žádného jiného jazyka" /je to potvrzení o místě pobytu, které znemožňovalo pohyb lidí, zejména vesničanů, kteří osobní průkazy vůbec neměli - N.J./.. Právnick pak vykládá historii vzniku občanských průkazů a staví se zejména proti rubrice "národnost", která existuje pouze v SSSR - a v Československu!

"Národnost je reálná a velmi podstatná kategorie. Ale její

realnost spočívá v potřebě identifikovat se s vlastní národní kulturou a tuto kulturu svou činností produkovat. Má tedy národnost kulturní, historický význam. Ale žádný význam administrativní! A nesmí ho mít! Jsem kategoricky proti tomu, aby se v průkazech zachovala rubrika ‚národnost‘, jsem kategoricky proti ‚pátému bodu‘ v kádrových dotaznících, počínaje vyplňováním osobní karty při vstupu do zaměstnání a konče údaji v čtenářském formuláři knihoven, tj. jsem proti zestátnění této kulturně etnické kategorie. Kategorie etniky je záležitost společnosti, nikoli státu. Víme, který stát povýšil národnost na státní úroveň: národně socialistický.

Ale ještě jsme se nedotkli toho nejzávažnějšího a patrně nejstrašnějšího. Proč potřeboval stalinský stát osobní průkazy s potvrzením o pobytu a s uvedením národnosti, proč se při vstupu do zaměstnání musely vyplňovat neuvěřitelné dotazníky sestávající snad ze stovky otázek? - Čím víc o tobě vím, tím víc tě kontrolovuji. Jen si zkus nějak se vzepřít, já zatáhnu za provázky, a mám jich spoustu, sám jsi mi je vložil do ruky. Víم všechno o tvých příbuzných za hranicemi i o tvých dřívějších zaměstnáních. - Prostředek absolutní kontroly je státní vyděračství, nástroj psychologického nátlaku. A stát ho využíval za Stalina i za Brežněva, aby mohl vést boj s jinak smýšlejícími, aby všichni měli stejné, správné myšlenky, aby se někomu nezachtělo zjistit pravdu o stalinských lágrech, o naší nádherné, hrdinské minulosti, aby se všichni zeširoka usmívali, zářivě, bez ironie a podtextů, aby všichni lidé byli dobře vedenými loutkami... Jsem ale sovětským občanem, protože mám občanský průkaz? Přesně naopak, mám občanský průkaz, protože jsem sovětský občan. A důkazem není vůbec občanský průkaz, ale to, že jsem se narodil zde a že zde žiji.

Došlo k záměně původního práva občanství státně povoleným právem být občanem. Ale tato proměna se neprojevila jen na papíře, ve zvrácených, hrůzných formulacích Vyhlášky o občanských průkazech. Proměna nastala i v životě, v našem vědomí. My sovětské lidé jsme přišli o jakýsi velmi důležitý pocit, pocit, že i bez té spousty lejster, papírových ‚povolení‘, bez oné červené knížečky, bez pracovní a inkasní knížky, beze všeho toho, ale prostě jen tak, jako "nazi", bez jakýchkoli potvrzení jsme přesto svobodní lidé, plnoprávní občané. Bez znovuzrození tohoto po-

citu právní stát nevybudujeme... V USA je možné zbavit občanství jen osoby naturalizované, přistěhovalce, jimž stát občanství udělil. Ale toho, kdo se narodil v USA, nemůže státní moc nikdy a za žádných okolností zbavit občanství, neboť občanství je přirozeným právem, je neodejmutelné, je „od boha“.

Další okruh otázek se týkal zákona 190 Trestního zákoníku, podle něhož se ještě před dvěma lety trestala "protisovětská agitace a propaganda", což bylo např. vlastnění některých knih, jež se dnes běžně vydávají. Ještě loni v rozhovoru s redakcí Ogoňku A. M. Jakovlev tvrdil, že tento zákon má svou oprávněnost. Dnes se mu zdá, jako by od té doby uplynula věčnost, dnes prohlašuje, že pojem "agitace a propaganda" je tak široký a vágní, že se nemůže hodnotit jako trestný čin.

"Jako trestný čin je možné hodnotit jen výzvu k násilnému svržení konstituční moci a vybízení k takovému svržení. V opačném případě by se zase mohlo zavírat do vězení za ostrou kritiku, za názor nesouhlasící s názorem moci, tak jako se to stalo v případě Daniela a Siňavského. Naše hořká minulost nás poučila, že nejstrašnější zbraň, kterou proti sobě může obrátit stát, je zákaz kritiky, ze všech tribun a novinových sloupců se linoucí chlácholivá pohádka, pocit naprosté spokojenosti se vším kolem. My se teď kritiky nebojíme... Na 19. konferenci podal šéfredaktor Pravdy návrh, aby tisk hrál roli socialistické opozice. Návrh nebyl sice přijat, ale já věřím, že tím tato otázka nebyla definitivně vyřešena."

Nedávno byl schválen výnos o organizování schůzí, shromáždění a demonstrací, který dává prakticky místním sovětům právo zakázat každou demonstraci. Na otázku, jak se na tento výnos dívá, odpověděl A. M. Jakovlev:

"Domnívám se, že takový výnos by měl spočívat nikoli na principu povolovacím, ale registračním: není-li v ohlášení demonstrace nic, co je zakázáno zákonem, výkonný výbor sovětu je povinen ji zaregistrovat a určit dobu a místo konání. Pokud jde o místo, musí se ovšem demonstrace a shromáždění konat ve středu města v nějaké lidnaté části; jaký smysl by mělo demonstrovat na pusté periférii? Registrační princip by napomohl rozvoji demokracie, lidové aktivity, a zamezil by zvlášť místních mocenských orgánů. A druhá norma, která by podle mne měla být uplatňována na demonstrace, je možnost zažalovat rozhodnutí výkonného výboru sovětu o zákazu demonstrace. Zatím je to nemožné... Ale to je zásadně

protidemokratické... Čím se vlastně vyznačuje právní stát? Odpovědností občanů před státem a hlavně odpovědností státu před občany, funkcionářů před občany. Mechanismus této odpovědnosti tvoří soudní obžalovatelnost jakéhokoliv aktu státní moci. To je hlavní páka demokracie. Nebude-li fungovat, nepohneme se z místa. Když se výnos o organizování shromáždění a demonstrací připravoval, odborníci a zejména pracovníci Ústavu státu a práva Akademie věd předložili své návrhy. Avšak nebylo k nim přihlédnuto...

Demokracie je vždycky těhotná ,nelegálními' situacemi, nepředvídatelnými excesy... Demokracie je proces. Žádnou trvalou jistotu mít nebudeme! Věčně budeme balancovat na hranici mezi ano a ne, mezi naprostou svobodou a naprostým pořádkem. Zavede-li se jenom pořádek, bude to hřbitov, převládne-li bezmezná, neodpovědná svoboda, nastane anarchie. Všichni se musíme učit nelehké vědě optimálních řešení, vyváženosti, umění nacházet a respektovat uměřenost...

Ostatně stále se přesvědčujeme, že demokracie nečiní náš život nijak ideálním, dokonce vytváří další složitosti a přináší s sebou spoustu negativních jevů a dokonce i dramát. Demokracie je vskutku nejhorší způsob řízení společnosti, nebereme-li ovšem v úvahu všechny ostatní způsoby, nebereme-li v úvahu rašidovštinu a brežněvštinu, stalinismus a fašismus. Nic lepšího než je demokracie, si zatím lidstvo nevymyslelo."

Zpracoval M.J.

Týdeník Kmen č. 43 z 27. října 1988 otiskl obsáhlý rozhovor svých redaktorů P. Frýborta a O. Neffa s historikem Janem Galandauerem. Tazatelé zařadili mezi otázky i tezi, tvrdící, že "bez VŘSR nebylo by ČSR". A Galandauerova odpověď na ni? Cituji její nejpodstatnější část:

"Tohle je složitá otázka. Heslo "bez VŘSR nebylo by ČSR" je výsledkem snahy o shrnutí v jedno dvou pozitivních elementů, tedy VŘSR a vzniku ČSR. Nemá příliš velkou historickou vypovídající hodnotu. // Pokud by se chápalo - a v propagandě a historiografii to bylo takto chápáno - že existuje přímá souvislost, kontinuita, mezi Říjnem v Rusku a vznikem Československa, pak je to samozřejmě nesprávné." //

Odpověď je jistě pozoruhodná. Upozorňuji na ni čtenáře Obsahu, pokud četli v jeho říjnovém vydání mojí polemiku s některými Galandauerovými tezemi k dané otázce, obsaženými v jeho knize Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, předpoklady. Úsudku se zde zdržuji, ponechávám jej čtenářům. Konstatuji jen, že zajímavé jsou Galandauerovy odpovědi i na některé další otázky v citovaném čísle Kmene.

Jaroslav Opat

Husitské poutě. /Český zápas, Ústřední církevní nakladatelství, Praha 1988, č. 20, strana 2 a 4, ved. red. ThDr Vlastimil Zítek, cena 60 hal,

Vedoucí redaktor ČZ je soudobým spisovatelem českým /viz jeho knihu povídek Stříbrný poklad ÚCN, Praha 1988/. Cituji z hodnotících slov, která nechal otisknout v č. 32-33, ČZ, s. 2: "Váš časopis Český zápas je list hluboké duchovní úrovně. Bůh žehnej těm, kteří ho redigují".

Takto je chválen týdeník církve, která po okupaci, za normalizace, rozšířila svůj název o zřejmě čestný přídomek - husitská. A dočítáme se v něm, jak je pro lid, žijící mezi námi, se vši vážností razen termín: "Novodobé hnutí husitské". Viz např. ČZ č. 28-29 ze 17. 7. 1988. Tam také čteme:

"Roku 1925 se slavil v ČSR poprvé 6. červenec, den upálení M. Jana Husa, jako státní svátek. V čele oficiálních ~~svět~~ slavností stáli T. G. Masaryk a Antonín Švehla."

Novodobé hnutí husitské vyvolalo v českých zemích /za pomoci představitelů státu/ i stavby početných husitských sborů, jejichž budovy nesou jména význačných husitů z hnutí původního /husitských teologů, hejtmanů a pod./, Česká kultura je však i za novodobého hnutí husitského bytostně svá: pročetla jsem seznam pojmenování těchto sborů, ale ani jeden nenese jméno významného husity německého původu. Přitom je dost známých teologů z dějin husitské misie v Německu a jistě by některý z nich měl mít právo, pro úctu k mezinárodnímu významu husitství, aby aspoň jeden ze stovek sborů nesl jméno, jako: sbor Johannese Dränderffa, Friedricha Reiseny, Johannese Hagena, Petera Turnowa, Stephana z Basileje. Nejednalo se v mnoha případech o mučedníky hnutí husitského? A neodhodlal se právě pro posilu internacionálního hnutí /husitského/ představitel KSČ - Zdeněk Nejedlý - ~~vysvětlit~~ vysvětlit duchovní průlom husitství jako "mravní obrodu" v teologické formě?

Otazník používám, protože jakákoliv "mravní obroda" - a zvláště v oblasti teologie - je neúčinná, když vyzdvihuje pro paměť žijících pouze jednu národnost a na druhou zapomíná. Odmyslit si významný přínos Němců k husitskému období, to lze jen popřením dějinné pravdy. /K učitelské generaci husitských mistrů patřil nejen Křišťan z Ptáckovic, německého původu, ale přímo z revolučního hnutí husitského je znám přednostní význam Žatce, kde vysoký podíl německého obyvatelstva na hnutí husitském je mimo diskusi./

Byl Zdeněk Nejedlý, člen politbyra ÚV KSČ, graduovaným odborníkem v teologii? K jeho proklamované "mravní obrodě" v teologické formě připomínám mravní důsledky této obrody pro hnutí husitské /a pro

živel ženský/: dne 16. 3. ~~1844~~ 1421 dal Žižka pobít na 2 000 obyvatel Chebu. Přitom Cheb proti Žižkovi nebojoval, odmítl jen přijmout teologii podobojí. A prof. dr. Dolenský prokázal, že Žižka při masakru rozhodl, aby ženy a děti byly ušetřeny na životě. Rozličné táborské ženy pobily však i ty. Na mravní obrodu v teologické formě lze mít různé novodobé názory: mně ženy, ubíjející v rozlícení své víry malé děti a cizí ženy /dokonce proti rozkazu vojevůdce/ připadají jako bytosti zvláštního ražení. Za pár desítek let od masakru - připomínám ještě město velikosti Chebu Reteč, které husité po vyvraždění obyvatelstva srovnali se zemí na dobu 6 let - obdivoval Aeneas Piccolomini staré táborské ženy, jak znaly bibli lépe než mnohý kněz ve Vlaších. Byl duchovní průlom husitství - "mravní obrodou" v teologické formě - pouze pro lidi zvláštního ražení? A kdo mravně pomáhá husitům z jejich hnutí novodobého? Cituji z výše uvedeného článku Husitské poutě, napsaného významným teologem pro stránky ŮZ:

"Avšak nejenom lidé, také naše sbory, sborové domy, katedrály mají svá výročí. Někde deset, někde už dokonce šedesát i více let. V naší nejmenší /plzeňské/ diecézi se už před mnoha lety stalo zvykem, že se k těmto kamenným jubilantům putovalo. Zakladatel těchto poutí působí nyní jako přednosta ideového odboru ŮŮR ČČSH v Praze. Na druhou květnovou neděli jsme letos putovali ze sídla diecéze do města Karafiátů, do Klatov, kde nás v naplněném sboru posílil sám bratr patriarcha u příležitosti 30. výročí otevření sboru... Sbor byl dostavěn v roce 1958 za vydatné morální pomoci tehdejšího prezidenta Antonína Zápotockého - vždyť právě v klatovské náboženské obci se našli pamětníci jeho působení ve Svrčovském lomu. Možná, že si při četbě této věty připomeneme pravdivost přísloví, že Pán Bůh si vždycky cestu najde."

Při těchto pozoruhodných Božích cestách mne zaujalo, že v r. 1925 novodobé hnutí husitské prezident Masaryk a ministerský předseda Švehla podperovali jako živí lidé, zatím co v r. 1958 byla - "vydatná morální pomoc tehdejšího prezidenta Antonína Zápotockého" - při dostavbě sboru poskytována ze zářů zásvětí či záhrobí a podobně. /A. Zápotocký zemřel 13. 11. 1957/ Já neumím posoudit, jak se působení A. Zápotockého ve Svrčovském lomu promítlo do vydatné morální pomoci husitství na Klatovsku: děsím se ale novodobého hnutí křesťanského, které k prosazování svých zájmů /i kolem Jana Husa/ potřebuje mocné politiky v dnešním světě: a to od fanatického vojevůdce /typu B. Mussoliniho/, přes ministerské předsedy a prezidenty /typu A. Zápotockého/. A umím posoudit rozdíl mezi morálkou husitství dávného a soudobého. Ze školních dějin si pamatují, že husitští teologové na

basilejském koncilu poučovali všeobecnou církev o hrůzách smrtelných hříchů a o nehodnosti a přísném potrestání těch, kdož se jich dopouštějí. Mezi smrtelné hříchy dle basilejských jednání zahrnovali i hru v karty a tanec. Nedopouštěl se snad obojího A. Zápotocký při svém působení ve Svrčovském lomu? A bez žertu: žijí ještě pamětníci toho, jak A. Zápotocký jako prezident a člověk morálky sobě vlastní nechával věšet před r. 1958 spoluobčany státu na šibenici za sporná provinění politická. Tato ukrutnost byla nespravedlností amorální, což bylo prokazatelně osvětleno již do roku 1968. Husitské poutě, při nichž je v r. 1988 připomínána "vydatná morální pomoc" /ne snad finanční!/ od ateisty krutě známého v novodobých dějinách - k dostavbě domu Božího - jsou ~~xxx~~ strhující? Pán Bůh si cestu vždycky najde: ale jaké to pnutí hnalo prezidenta Zápotockého, že potřeboval mít občany socialistického státu každou neděli v husitském kostele? A u vojevůdce Mussoliniho si Pán Bůh rovněž - cestu našel - k uctívání Jana Husa?

V předválečném Československu bylo už mnohokrát připomenuto, jakým ctitelem Jana Husa B. Mussolini, pozdější ministerský předseda, byl. /Když po vypuknutí I. světové války opustil socialistickou stranu, jež hájila zásadu naprosté neutrality italské, založil vlastní list fašistického hnutí Il Popolo d'Italia. Na jeho stránkách propagoval význam Jana Husa jako mučedníka svobodné myšlenky./ Uvádím z jeho knihy Dioturna, Milano, Imperia 1924:

"Moje osobní sympatie k Čechům jsou starého data. Napsal jsem - budiž to řečeno bez chlouby - spisek, abych seznámil Italy s Janem Husem, českým mučedníkem svobodné myšlenky."

/Knižka B. Mussoliniho Giovanni Hus, il Veredico - vyšla v nakladatelství L'Asino, Roma 1915./

Bývalí socialisté Zápotocký i Mussolini dobře věděli, jakým ideovým kyjem /vůči římskokatolické církvi/ je dopad smrti Jana Husa v plamenech. Dnešní husitské poutě mají už s ohledem na tradici sbratření socialistů s památkou Husevou - plnou podporu - ze strany mocenských orgánů reálného socialismu. /Ne nadarmo se stal "zakladatel těchto poutí" přednostou ideového odberu v Praze, atd./ Dovolují si tvrdit, že kdyby někdo knížku Mussoliniho o Janu Husovi zadal - bez uvedení autora! - do ÚČN v Praze 1988, nic by nebránilo jejímu opětovnému vydání. A za tuto situaci jsou státní představitelé reálného socialismu zahrnováni - v novodobém hnutí husitském - vděčností. I po smrti - s výtrvalostí - hodnou pozoru. Ber kde ber, bez konce a hranic, daných dávným husitstvím, které bylo až k smrti odhodlané bránit věci Boží

před "lidmi nehodnými". Lze dodat, že lidé zvláštního ražení tíhnou vždy k sobě?

P. S. Jako Poetessa od nejnižších škamen socialistické školy cepovaná husitstvím a jeho novodobými významy, nemohu, než uvést, jak ohlasy smrti Jana Husa pronikly i do oblasti čs. samizdatu. Cituji z poesie českého básníka Eberhardta Hauptbahnhofa, který v edici Petlice rozmnožil v r. 1988 své verše. /Konkrétně z čtvrtého oddílu sbírky, básně č. 3, ze s. 63/:

HONEM HYDRANT

Honem hydrant Hus nám chyt
 Uhasme ho sčerstva
 Chytne-li se toho lid
 Začne páchat zvěrstva
 Hasič Hasan hup
 Hrdě vypjal trup
 Hasil Husa hasákem
 Polámal mu chrup

Ano, jako poetessa zdůrazňuji: literatura krásného písemnictví je pro novodobé hnutí husitské zvláště důležitá. Prezident A. Zápotocký byl na II. sjezdu čs. spisovatelů v r. 1956 prohlášen jimi za Mistra literárního umu. Proto je svým mravním cítěním jako spisovatel nesmrtelný i ve významu podpory stavitelům domu Božího. Odleskem rudé záře je při výstavbě Husových sborů vysvětleno mnohé. Konejme husitské poutě k nim a nebude zkonzolidovanějšího národa nad Čechy!

Zrcadlo sedmdesátí let. /Redakční text tvorby z 26.10. 1988, č. 43/

Od strany první až po stranu 17 nastavila redakce zrcadlo československému prostředí, a to jubilejně. Zajímám se především o věci kolem literatury a proto mne zaujala následující informace, cituji ze s. 3: "Co si o Janáčkově povídal Petr Bezruč se svou sekretářkou, nám zachoval tajně natočený rozhovor. - Já jsem vždycky slyšela, že Janáček byl takový sympatický člověk... Bezruč: No, byl. - On aj tak dobrotivě vypadal. - Ja, - Ale měl prů žárlivou manželku. - Ona měla recht, protože všecky baby se xx mu věsily na krk. A on měl fůru galánek."

/Podtrženo v textu tvorby/

Tvorba má vedle svého titulku pěticipou hvězdu s vepsaným heslem: Čest práci. Socialistickou společnost řídí lidé, kteří se tímto pozdravem častují, ale za výkon svých funkcí si nechávají platit. Značně! O Petru Bezručovi je známo, že za svou tvorbu nejcennější, Slezské písně, odmítal - převzít honorář! /V září 1899 odpovídá Bezruč - rozhořčeně - Herbenovi, cituji z dopisu: "Zase jste mi psal o honoráři. Nač. Za tu žluč, co jsem měl?"/

Socialistická společnost dala na stáří Bezručovi titul národního umělce: a sekretářku. K čemu ji potřeboval, když byl autorem jediné sbírky, psané v závěru 19. století? Mocní v Československu potřebovali vědět, co si - národní umělec - myslí o soukromém životě jiných významných umělců. Proto zařídili u národního umělce Bezruče tajný odoslech. A sekretářka? Ta svou moravskou dikcí ovlivňovala atmosféru, vhodnou ke kladení indiskrétních otázek: když potom potřebuje kulturní týdeník Rudého práva učinit z Janáčka tahouna, zapřaženého do "fůry galánek", Bezruč poslouží. Jaké zrcadlo je nastaveno tímto československé přítomnosti? Je zakalováno žvástem! Ber ho kde ber, t.j. bez morálky, výsledné: "tajně natočené rozhovory" jsou slyšitelné z čs. rozhlasu, nebo z čs. televize. Václav Černý v nich může rozmlouvat s Janem Procházkou, nebo Bezruč se svou sekretářkou: stranická média zužitkují - čest práci - vše.

Oldřich Králík si ve svém eseji "Ke vzniku Slezských písní" stěžuje v poč. 50 let /Palackého universita, 1950/ na paměť básníka Bezruče. /Nebyl mu před r. 1948 schopen vypomoci v literárním bádání, cituji: "Opis Kovkopa má mezeru ve verši, který nebyl nikdy otištěn. Bohužel ani dotazem u samotného básníka jsem ji nemohl doplnit chybějícím slovem."/ Sekretářka ovšem nebyla Bezručovi přidělena k tomu, aby se vysvětlilo jeho tvůrčí odmlčení od podzimu 1899: a přechod k literární roli ne Bezruče, ale Smila z Rolničky.

Sekretářka nebyla k tajnému odposlechu ponoukána potřebami literárních badatelů: komunisté se k jejímu jinotajnému smyslu hlásí hrdě i po desítkách let! Za socialismu je každý zmanipulovatelný a národní umělci zvláště: i když - jako v případě Petra Bezruče - trvají na své anonymitě!

Před tím, než se strana a vláda rozhodla platit Bezručovi sekretářku, zveřejnil vysokoškolský profesor /O. Králík/ informaci z oblasti životní fakticity umělce. Citují:

"Když uzavírám nyní poznámky o Smilu z Rolničky, mohu skoro beze změny opakovat jednu charakteristiku, kterou jsem podal v Pěti studiích: "Nesporný fakt je, že se radikálně mění dějiště básnickových veršů. Básník se vrací ze Slezska do Brna, s nímž byl spjat největší částí svého života...". /Rukopisy P.B., Olomouc 1950, s. 131/

Po převzetí moci v r. 1948 se mocní v Československu dozvěděli, že autor Slezských písní byl konkrétně s Brnem "spjat největší částí života". Otázky kladené sekretářkou byly /jak lze vyčíst ze současné tvorby/ zacíleny do oblasti uměleckého života Brna. Způsobem, jakým se informuje policie. K tomuto problému podotýkám: Tvorba záměrně manipuluje s čtenářem, když tvrdí, že o intimním životě Janáčkově podával svědectví Petr Bezruč, autor Slezských písní. Sekretářka mávila informace z jiného českého básníka, a to ze Smila z Rolničky. /Citují z díla O. Králíka: "básník byl nejdříve ve figuře hořkého pozorovatele Smila z Rolničky v Brně, ... bodavé dno brněnské nevystoupilo nově. Smil z Rolničky, který se čtenářům objevil až r. 1904-6, byl zjev staronový, i když nemůžeme přesně rozeznat, kolik je v něm živlu předbezručovského a které rysy zostřila zkušenost básníka, který skončil své těšínské zpěvy."/ /Podtrženou mnou/

Významný Bezručovský badatel zveřejnil tedy za socialismu, že ve V. Vaškovi byl živl mimobezručovský v nejllepším /literárním/ případě pouze zostřený zkušeností básníka těšínských zpěvů. O. Králík ovšem publikoval i významné svědectví samotného V. Vaška z 16.1.1950:

"Ale budete mět pravdu, když pravíte, že snad všechny verše byly napsány v roce plodném...". Atd.

Uzavírám: socialistická moc byla odborně informována, že sekretářku platí u Smila z Rolničky. Tyto informace jsou v odborném bezručovském bádání dostatečně zvýrazněny. /Např. v období literární existence Smila z Rolničky píše tento autor Herbenovi v r. 1904: "Nedávno jsem našel bezmála hotovou báseň z minulých let". /Papírový Mojšl/ Nebo dopis z 17. 3. 1904: "Když jsem se nedávno hrabal v zapomenutých pracích, našel jsem tam tři dokončené, které připojují!/"

K této informaci připojuje např. O. Králík vědecký komentář:

"To znamená, že se básník zřikal aktuální zodpovědnosti za své dílo, odkazoval na starší původ svých básní /nebo je fingoval/," atd. Na jiném místě poukazuje O. Králík na "souběžnost zvrátů v korespondenci a v samém díle". Pokračuji v citaci:

"O trochejském metru některých čísel Bezručových, zvláště v Jedné melodii, vznikla pošetilá domněnka, o níž se zmiňuje Horálek: - Bezruč tu mluví o daktylu, jako by to bylo jeho metrum výhradní... již to je zde nápadné, že jde o citát z básně trochejské. Sedlák a s ním, zdá se, i Rektorisová, vysvětluje vše tím, že Bezruč cítil jako daktyly i své trocheje". Horálek dodává: - ale to je docela nepravděpodobné. Ano je to nesmysl, prozrazující, s jakými schémata přistupují k básnickému dílu někteří interpreti."

A z postřehů spisovatele Vojtěcha Martínka, který se zajímal o původní znění básní Lazy a Sedm havranů, je nejzajímavější odpověď V. Vaška z 8. 1. 1920:

"Obě básničky 7 H. a L. byly napsány dříve a zněly jinak. Ale buď jsme je spálili nebo mi je sebrali - restauroval jsme je trochu po paměti", atd.

V této odpovědi bych mohla mnohé podtrhnout. Podstatné je, že po zveřejněné literární existenci Smila z Rolničky /měl se také jmenovat, jak je z korespondence známo, Smil od Strážnice, tedy ze Slovácka, aby byl naznačen zemský protiklad Slezska v oblasti moravské/, odesílá V. Vašek informace v korespondenci, že některá čísla Slezských písní po paměti restauroval. Smil z Rolničky si byl tedy vědom, že Petr Bezruč - možná v onom roce 1899 - řekl vše podstatné. Petr Bezruč některé své básně - s někým druhým, a rozhodně ne s Herbenem - i pálil: Smil z Rolničky zůstal k dispozici mocným. /Na území národa./ A když už to bylo nezbytně zapotřebí, některá čísla Slezských písní - nevytvářel už autorsky - ale pouze restauroval. Socialismus si však umínil konfiskovat a mít /i za pomoci nekalých praktik/ názory Petra Bezruče! Proto nikdy Tvorba nepřizná, že je nom Smil z Rolničky přijal na sebe roli národního umělce, odpovídal sekretářce na všetečné dotazy: ano, z totalitní moci učinil kašpara! A ta totalitní moc je natolik ve své bohabovnosti zaposlouchaná do zvonkohry smilných rolničků, že i jejich ozvěnu zařazuje do svého arcadla, před nímž se pod healem - čest práci - pitvoří: Zroadle námi vytvořené, řekni, kdo je u nás nejkrásnější? Nu přece já - neb vlastním a neku získat - vše! Legálně i nelegálně... Je tomu tak? Však?

Ivan Kadlečík

METAFORY
(besednica)

V prípozdnom svetle, keď sa Liliana, pracujúca v okresnom kníhkupectve, bude vracat' z práce, obťažkaná chlebom vzdajším a kapustou, ba až ťarchavá od zemiakov a mlieka pre dvojročného Guillaumea a štvorročného Apollinairea, nájde pred svojím novým domom v kaluži (aby nezvädli) tri kvety, čo som kdesi podvedomky odšklbol, a tri orechy na schodoch ako transcendujúce metafory, ktorých význam celkom nechápem: trojuholník bermudský, v ktorom sa bez stopy stratím a nikdy nenájdem?

A ak ju niekedy, žeravú, náhodou stretnem, poviem: Celkom ma prekvapilo ako sa ti Slnko podobá, požičalo si tvoje vlastnosti, hľa, ako žiari aj páli, ako láska, a sa skrýva aj zapadá, zakrивuje ionosféru, spôsobuje magnetické búrky, radiáciou blaží aj zabíja (len ozónový drahokam na prste chráni). Podobá sa ti Slnko, lebo si ho zapálila, Lila, (veď dodnes svieti), si jeho príčinou. Kto si ty vlastne, marivá? Si Claudelovo Dievča Violaine?

A ona: Ponáhľam sa, prepáč, hrozne som uťahaná, celý deň vláčim balíky kníh. Vieš, štátna banka na nás tlačí, lebo máme vysoký stav skladových zásob, ak ho ešte v tomto kvartáli neznížime, nemôžeme nakupovať a nedostaneme ani prémie, tovar musí byť v obehu ako kapusta, ktorú som kúpila pre svoje deti a manžela Pavla Cszkára Hviezdoslava...

Tak už aj ty, dievča Violaine, si sa vydalo? Ostal som sám, celkom malomocný básnik, staviteľ katedrál zo slov, staviteľ kamenných (bezmenných, nemenných i menlivých) viet, holých viet bez metafor, lebo tie sa už dávno všetky povydávali za Válka, Koyša, Mihálika, jedna dokonca za Miloša Krnu...

Ani ich nespomínaj, dosť som sa ich navláčila do remitendného skladu podľa reglety z podnikového riaditeľstva a súhlasu vydavateľstiev, a ešte Rúfusa (Óda na radosť), Seghersovú (Mŕtvi zostávajú mladí), Abašidzeho (Tri orechy), Zweiga (Spor o seržanta Gríšň), Hečku (Svätá tma), Plevzu (História československej súčasnosti), Mináča, Lukáča, Feldeka a Majakovského, Smreka, Bunina, Voznesenského, Kostru, Plávku...

Ach, Lily márnivá, v teplej ľudskej koži viazaná, v nádhernom

obale a superobale, aj viazanú (manželstvom) aj brožovanú ťa otvórim a celú prečítam, si večná kniha tisícročná, čo nepodlieha skaze, šrotovaniu, nespadá do odpisovacej či vyraďovacej akcie po siedmich-ôsmich rokoch. Nechceš byť drámou obeti La Jeune fille Violaine, ktorá sa smrteľne nakazila, keď pobozkala malomocného staviteľa chrámu Petra z Craonu, lebo bol smutný?

Nezdržiavaj ma, Ivan, prosím. Osemročná kniha je ešte knihou, ale (moje) mäso toľko nevydrží, práve ho priviezli a je tam dlhý rad čakajúcich. Kniha vydrží aj sto rokov niekedy, lež akostné zemiaky, čo mám v taške, zhnijú, kým prídem domov. Aešte naložiť kapustu do suda na zimu...

Napokon, ponáhľam sa aj ja. Čaká ma doma zaujímavý fyzikálno-chemický experiment: skúška trvanlivosti slova. Experiment nenáročný (stačí naň obyčajné vreckové zrkadielko), odporúčam ho aj mnohým iným autorom. Pokus spočíva v tom, že si prečítam svoj (šéfredaktorský) článok Mystérium nezlomnosti slova v prvom čísle kultúrno-spoločenského dvojtýždenníka Matičné čítanie, ktoré vyšlo v deň 50. výročia vzniku demokratickej Republiky 28. 10. 1968, a podľa toho, či sa lakmusovo začervenám alebo zblednem, možno všetličo usúdiť (aj o zdravotnom stave spoločnosti): "To veľké tajomstvo, pred ktorým sa pokorne kloníme: malomocné, slabé ľudské slovo má dlhší život - napriek všetkému -, než všetko tučné, obrovské a hrubé, čo doň neustále naráža silou. Slovo ľudské zostáva naveky. Tomu pochybujúc veríme, čo znamená, že zúfalo chceme, aby tak bolo. Musí tak byť, lebo: ak národu (ľudstvu) bude chýbať Slovo, nebude potom tejto planéte chýbať národ (ľudstvo)?"

A Liliana skackavá už beží: Vieš, zajtra v robote ešte pobaliť 480 Brežnevov, len si nemysli, je to akcia, nie prvá v tomto roku, predovšetkým ekonomická, aj keď niektoré publikácie sú kultúrno-politicky neaktuálne, niektoré zasa vychádzajú v ďalšom vydaní, ale teraz už naozaj prepáč...

Ach, Lila lákavá (ľakavá), vypočuj si ešte poslednú metaforu, čo mi kdesi zabudnutá zvýšila, a prepustím ťa v pokoji: Skrývam za lubom len lebku tvoju ľúbezne tapetovanú bohatými vzormi a skvelý skelet zamatom mäťúcim mäkko čalúnený, ó sladké čalúnenie lunenie jak luna za vlnou sa valí mesiac vylučujúci sa do splnu splínu - čo ty na to? Alebo: kapustné lebky veľkolepé na poli lep-kavom mrzuto na mráz čakajú (o)sud...

Ach, básnik, (ne)konečne by som ťa počúvala, ale máme v Malac-

kách poradu vedúcich kníhkupectiev, predajní a stredísk; program: otvorenie, vyhodnotenie plnenia úloh za 1.-3. štvrtrok, predpoklady splnenia a prekročenia maloobchodného obratu za rok 1988, opatrenia na zníženie zásob (referujú vedúci predajní na základe písomných podkladov, ktoré odovzdajú), účasť je povinná, nie je možné sa ospravedlniť.

Si teda v Malackách, Slnko zapadá. A priatelia (Šikula, Chmel, Jaroš, Bednár, Strážay, Bagin, Hviezdoslav a iní) v Štúrove zošrotovaní v celulózkach a papierňach n.p. na papierové obaly pre tvoje čižmičky, Lila. A všetky kópie rukopisu mojej knižky zvanej Osem zhabané nedávno políciou v Bratislave podľa inej vyraďovacej akcie (nezošrotované, uložené v archíve príslušného ministerstva). Tak bezohľadne si ma, mnohoraká, ukrutne osamela v otčine mojich pravnikov. Máš škvrny, Slnko. Aj krátery hlboké: dobre ich temer všetky poznám (Ešte sú v tvojom tele dve brány Neznáme). Samote jasnej a jasnej od hviezdy Slnka som sa učil. Či Slnko odo mňa? Alebo sme na to prišli nezávisle? Ja na to kašlem. Kašlem na to!

Vtedy Liliana prekvapivá z preplneného zánadria či záhrenia (pamäti) vyberie do oboch dlaní čarovný originál pravého Paula Claudela, zaviazaného, v belasom plátne zabaleného, a číta, šteboce lámanou francúzštinou: "... nie iba tesať kríž, ale vystúpiť naň a s úsmevom darovať, čo máme. V tom je radosť, v tom sloboda, v tom milosť, v tom večná mladosť..." Ostatok zaniká v rachote expresného autobusu štartujúceho do Malaciek, stráca sa v prípozdnom ultrafialovom šere.

28.10.1988

102

Ludvík Vaculík:

Srpnový listopad

/fejeton/

Člověk se rozhodne oslavit své narozeniny. Pozve příbuzné a přátele a přijdou vždycky i nezvaní hosté, kteří ho mají rádi. Najednou, představte si, vtrhnou do sálu bakterie, bacily a viry, které ho od samého narození přepadaly a ohrožovaly. Cpou se mezi gratulanty a berou si hlavní slovo. Oboustranný zánět středoušní vykládá, jak s matkou probděl u děčka noci. Příušnice dosvědčují, jak školák statečně doháněl učivo zameškané pro příušnice. Infekční žloutenka ukazuje fotky, jak po setkání s ní vypadal náš oslavenec bídně, ale jak se za dva roky zvetil. Kochův bacil čte esej o tom, jak vtiskl ráz jeho rané poezii, a herec Vinklář přednese ukázkou... Všichni nad tím koprníte, a když se nadechnete k otázce, ofoukne vás chřipka. Jubilant se ostře ohražuje proti takové řeči své slavnosti, a tu k němu přiskočí infarkt myokardu a odvádí ho na lůžko, aby ho uklidnil.

Tož takto jsme my, ctitelé, přátelé a rodina Československé republiky, oslavit její sedmdesáté narozeniny. Od té doby hledám přesný výraz pro náš úžas nad garčovou drzostí jejích děvných a známých nepřítelů, kteří jí při jejím zrodu brali jen jako přechodné zlo, později jí užili za pole k boji o moc, posledních čtyřicet let ji měli za své feudální léno, a naráz se včirají mezi demokraty, žduchajíce črnsně do těch, kdo si jí vždycky vážili: loni jak před dvaceti či padesáti roky. Odkáď se ti črzáci dověděli o Masarykovi a Štefánikovi, když ve školních dějepisech, které předpisovali, nestálo o nich nic? Teď se před námi střamlají jako dědicové i notáři republikánské demokracie a jejích plodů: na hlavách bílé přílby zvané masaryčky, jak je známe z fotografií TGM, v ruce pendrek, s nímž Masaryk vypráskal padělatele Rukopisů. Nebudou oni naposledy místo Masaryka střílet do lidu?

Samozřejmě, i pitomec se může lidsky mýlit. Ale když to pozná, je z toho další a neznámé neštěstí. Náprava u něho není totiž možná, při té hlavě a povaze. Může se mýlit i člověk dost chytrý, jako třeba já, když jsem vás tu nabádal, blbec, abychom spolu šli na vládní oslavu Dne svobody. Mínil jsem tím ovšem vás sto tisíc. Nepodařilo se to, byli jsme tam dva. Aspoň že ~~xxx~~ o den později stáli v svém slově mladočeši, kteří už na nás nespolehají a začínají své tisíce poskládat znovu po jednom....

Když se někdo začne hlásit k dějinám, jež předtím chtěl vymazat, čekali bychom omluvné vysvětlení. Žijí u nás přece lidé, kteří za jméno Masaryk a Beneš, za úctu k jejich dílu byli ve vězení. Vysvětlení, jež nepřišlo, je prosté: přestrojka. Na figuře a povaze nemění se nic. Nařídít oslavu státního svátku na sedmadvacátého, a osmadvacátého, přímo v ten svátek, vymlátit náměstí - toť myšlenkový celek a nedílný vládní akt. Oni totiž nemínili něco nepotlačitelného uznet, oni to mínili vyvlastnit. Po pravdě dělníkově, pravdě filozofů, sociálních utopistů a básníků zabavují pravdu národní, již se doteď snažili nevidět. Znehodnotili už dávno Svátek práce. Zprznili něžný Den matek. Vánocům udělali výškrab. Letos tedy praštili československý Den svobody, kdo je hodný, dostane krevní tučnici, ale jen sedmadvacátého října; osmadvacátého dostaneme jelita z přineseného masa. Dokud se jim zdálo, že národní státy nemají být, pracovali k tomu, aby upadly do bezvědomí. Když teď vidí, že národní státy přesto budou, honem si pro ten, který vlečou na řemeni, shánějí rodokmen!

A řeknu vám, mně se takové chování nelíbí ani jako bývalému členu komunistické strany. Pro komunistu, trvám, Masaryk má zůstat agentem imperialismu, Beneš zrádcem národa a předválečné Československo nástrojem kapitalistických intrik proti Sovětskému svazu.

Ale tito pro čochovici zrazují Slovenskou republiku rad 1919, vrážejí nůž do zad prosincové generální stávce 1920, opouštějí své mladé sny o rozpuštění národů v lid strakaté rasy. Jsou to u mne oportunisté, jsem rád, že u nich nejsem. Ale kde jste a co tomu říkáte vy, soudruzi z Pragovky, kteří jste se v roce 1968 dokázali v počtu 99 vzepřít gorbačovštině?

Na vládní manifestaci sedmačvacátého října jsem přišel pozdě. Přijel jsem do Prahy v poledne, a když jsem slyšel, koho zavřeli a komu udělali domovní prohlídku, musel jsem nejdřív uklízet. Na Václavské náměstí jsem přibyl, když reflektory zhasly, amplióny zmlkly. Poražen bez boje šel jsem dolů náměstím a bylo mi těžko na těle i duši. V postranní ulici odklízela obsluha vodní dělo, s nímž Masaryk porazil rakouského ministra zahraničí Aehrenthala. Z Příkopů šel jsem do Rytířské - a tam stál Jaroslav Putík, hleděl do výkladu na zimminky a pravil: "Tak co, nic?" - "Ostatní nepřišli," řekl jsem.

Nastal slizký listopad. Mlha, smog a špatné zprávy: Rozehnutí sympózia "Československo 88". Dubček v Bologni. Výslechy. Slovenský ministr kultury Válek mluví v Rudém právu o traumatu z okupace 1968 a jaksi se zastává Charty 77 a samizdatu. - Co je mu čeho toho a proč si nehledí svého dvacetiletého? Když jsem si v novinách přečetl, že generální prokurátor SSSR zprostil viny členy "dělnické opozice" popravené před padesáti lety, měl jsem chuť doručit na jejich velvyslanectví protestní nótu. Ale jak vyslovit tu ošklivost, nechť a nedůvěru?

Představte si, že za vámi v pondělí přijde chlap a bude vám tvrdit, že je středa. Budete-li se s ním o to přit a mít tu smůlu, že to bude jeden takový, dá vás zavřít. Budete-li však mít štěstí, že bude reformní, pustí vás v pátek s touto rehabilitací: Máš pravdu, je pondělí.

/Listopad 1988/

